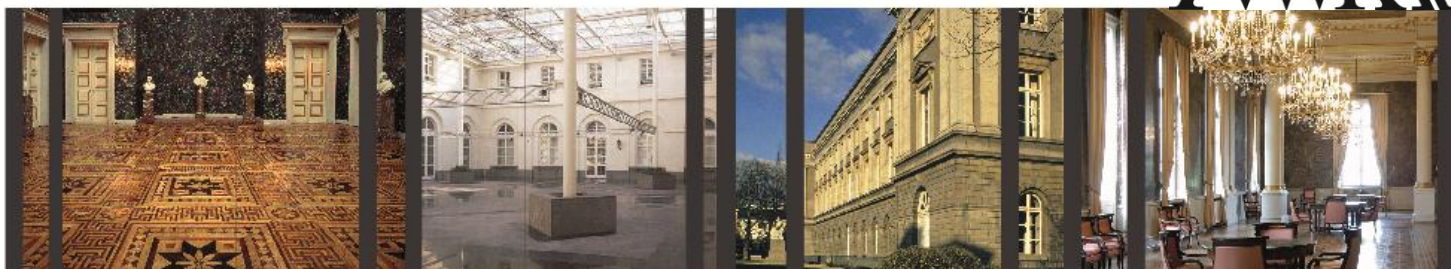

Eindrapportering Denkersprogramma

THE END OF POSTWAR

Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten
Paleis der Academiën – Hertogsstraat 1 – 1000 Brussel – België
info@kvab.be – www.kvab.be

Eindrapportering Denkersprogramma

The End of Postwar

Inhoud

1	Activiteitenverslag	5
1.1	Situering	5
1.2	Denker.....	5
1.3	Stuurgroep	6
1.4	Activiteiten.....	6
1.4.1	Overzicht	6
1.4.2	Bespreking.....	7
2	Resultaten en impact.....	8
2.1	Conclusies van de Denker.....	8
2.2	Communicatie en media	12
2.3	Opvolgacties.....	13
2.3.1	Publicatie	13
2.4	Exit-gesprek.....	13
3	Bijlagen.....	14
3.1	Workshops 'Nationalisme' en 'Populisme'	14
3.2	Congres The End of Postwar – 2 & 3 december 2015	14
3.3	Interview Ian Buruma - Academieberichten nr. 62.....	14
3.4	Media.....	14

1 Activiteitenverslag

1.1 Situering

Op initiatief van de Klasse van de Menswetenschappen en in het bijzonder de Commissie voor Historische Wetenschappen CoHiWet, heeft de Academie in 2015 een Denkersprogramma georganiseerd rond het thema "The End of Postwar: welke toekomst voor Europa". Met de subthema's 'Nationalisme' en 'Populisme' was meteen duidelijk dat dit programma een zeer actuele maatschappelijke problematiek aankaartte.

Centraal stond het einde van de politieke en maatschappelijke consensus die in Europa na de catastrofe van de Tweede Wereldoorlog ontstond. Die door christen-democraten en sociaal-democraten, Tories en Labour gedragen consensus hield een streven naar meer gelijkheid in: de Europese staten moesten welvaartstaten worden, met meer toegang tot goed onderwijs en betaalbare behuizing. Daarnaast moest het nationalisme, dat verantwoordelijk werd geacht voor twee wereldbranden, plaats maken voor een verenigd Europa en – meer globaal – voor de Verenigde Naties. De veiligheid van de westerse wereld zou worden gewaarborgd door een Pax Americana. Deze consensus hield – ondanks een conservatieve reactie tegen de 'wending naar links' – stand tot in de jaren 1980. Zij is nu 'opgelost' in een reactie tegen de heersende politieke en culturele elites en een verzet tegen het oude, als naïef afgedaan idealisme. Tegelijkertijd heeft de Pax Americana haar geloofwaardigheid verloren, door het einde van de Koude oorlog, maar vooral ook door het echec van Irak. Nationalisme en populisme steken in vele landen weer de kop op. Sociaaldemocratische idealen hebben plaats gemaakt voor het neoliberalisme, en het Europese idee is verbleekt.

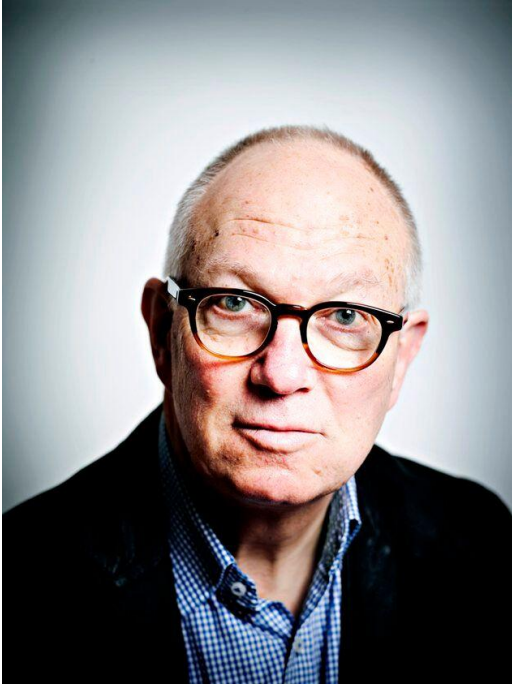
De hamvragen waarover de Denker en de Academie zich zouden buigen waren: Hoe het einde van de naoorlogse consensus precies begrijpen en verklaren?, wat rest er nog van deze consensus?, en hoe moet het nu verder?

1.2 Denker

Naar aanleiding van het recente verschijnen van zijn boek "1945 – Biografie van een jaar" en zijn opmerkelijke aanwezigheid in de media met betrekking tot de verhouding West/Oost, nationalisme/internationalisme, mensenrechten, democratie, multiculturalisme, ... werd Ian Buruma voorgesteld als de ideale kandidaat om in deze problematiek het voortouw te nemen.

Ian Buruma werd geboren in 1951 in Den Haag, uit een Britse moeder en een Nederlandse vader. Hij studeerde Chinese literatuur en geschiedenis in Leiden en Japanse film in Tokio. Vanaf het midden van de jaren 1970 werkte hij als documentairemaker, fotograaf, journalist en curator, onder meer in Tokio, Hong Kong, Londen en Boedapest. Sinds 2003 is hij 'Paul W.

Williams Professor of Human Rights and Journalism' aan Bard College, New York (waar hij sinds 2005 ook woont). Hij doceerde er onder meer over oorlogstribunalen, moderne Japanse geschiedenis, dictaturen, religie en democratie, en intellectuele bewegingen tegen het Westen. Wereldwijde faam kreeg Buruma, die een zeer productief auteur is, door de in vele talen vertaalde boeken als *Anglomania: A European Love Affair* (1999), *Inventing Japan: 1853-1964* (2003), *Occidentalism: The West in the Eyes of its Enemies* (2004), *Taming the Gods: Religion and Democracy on Three Continents* (2010) en recent *Year Zero: A History of 1945* (2013) en *Theater of Cruelty: Art, Film, and the Shadows of War* (2014). Daarnaast profileerde hij zich als publiek intellectueel in kranten als *The New York Times* en *The Guardian*. Buruma werd talloze malen bekroond, onder meer met de Erasmusprijs (2008), de Shorenstein Journalism Award (2008) en fellowships in onder meer Berlijn, Washington DC

en Oxford.

Ian Buruma verbleef gedurende de maand oktober 2015 in Brussel.

1.3 Stuurgroep

De wetenschappelijke leiding van het programma beruiste bij de Stuurgroep bestaande uit:

- Marc Boone, lid Klasse Menswetenschappen en voorzitter CoHiWet
- Gita Deneckere, lid Klasse Menswetenschappen en CoHiWet
- Jo Tollebeek, lid Klasse Menswetenschappen en CoHiWet.

1.4 Activiteiten

1.4.1 Overzicht

Hieronder vindt u een overzicht van de activiteiten die werden ontwikkeld in het kader van dit Denkersprogramma. Voorbereidende vergaderingen van de Commissie Historische Wetenschappen en/of van de Klasse Menswetenschappen zijn hierin niet opgenomen.

- 25/08/2014 Eerste ontmoeting en inhoudelijke bespreking van het programma met Ian Buruma en de Stuurgroep @KVAB
- 15/09/2014 Vergadering Stuurgroep met vast secretaris Freddy Dumortier @KVAB

- 08/01/2015 Lunchvergadering Stuurgroep
- 03/04/2015 Vergadering Stuurgroep en werksessie @KVAB
- 05-06/09/2015 Voorbereidend verblijf Ian Buruma in Brussel
- 12/10/2015 Workshop Nationalisme @KVAB
- 26/10/2015 Workshop Populisme @KVAB
- 02-03/12/2015 Slotcongres 'The End of Postwar – Welke toekomst voor welk Europa?'

1.4.2 Bespreking

De workshops hadden een besloten karakter en vormden een voorbereiding op het slotcongres van december. Voor beide workshops schreef de Denker een uitvoerige tekst omtrent het voorliggende thema zodoende de besprekingen op gang te brengen en de discussies aan te wakkeren. Naar aanleiding van de workshops verschenen in de Standaard tevens twee opiniestukken van Ian Buruma 'Niemand voelt Europa' en 'Weg met de elites' op respectievelijk 10 en 24 oktober 2015. Naast een aantal gerichte genodigden uit de binnen- en buitenlandse politiek, de wetenschappelijke wereld, de media en opiniemakers, werden de leden van de Academie, in het bijzonder van de Klasse van de Menswetenschappen, uitgenodigd mee te debatteren.

Op maandag 12 oktober vond de eerste workshop rond Nationalisme plaats en werd besproken hoe deze na 1945 dood gewaande ideologie in de jaren 1980 in Europa is herrezen en hoe zij sindsdien is ingezet als een reactie tegen 'Europa'. Er werden bijdragen geleverd door:

- Luuk van Middelaar (Nederlands historicus en politiek filosoof)
- Matthias Storme (jurist KU Leuven, N-VA)
- Dave Sinardet (politicoloog VUB)
- Dick Pels (Nederlands socioloog en publicist, GroenLinks)
- Sophie in 't Veld (Nederlands politica D66, Europees Parlement).

De tweede workshop rond Populisme op maandag 26 oktober zocht een verklaring voor de opkomst van het populisme (in zijn verschillende varianten) en hoe dit als ideologie de oude consensus wist mee te ondergraven. Bijdragen werden geleverd door:

- Henk te Velde (Nederlands historicus Universiteit Leiden)
- Koen Abts (socioloog KU Leuven, lid Jonge Academie)
- Kees Schuyt (Nederlands socioloog, jurist en columnist)
- Wouter Hillaert (cultuurcriticus en columnist).

De discussieteksten, deelnemerslijsten en opiniestukken van Ian Buruma zijn terug te vinden in de bijlagen.

Voortbouwend op de resultaten van deze workshops werd op woensdag 2 en donderdag 3 december een internationaal slotcongres georganiseerd in het Paleis der Academiën. De inzet van het congres was de erosie van het naoorlogse 'linkse' ideeëngoed en de opkomst van het neoliberale pensée unique. Thema's die aan bod kwamen waren 'Alternatives to Neoliberalism', 'The re-invention of the Welfare State', 'Durability of Humanism' en 'Europe as a Durable Answer to History'. Naar aanleiding van dit congres schreef Ian Buruma eveneens een opiniestuk in de Standaard op 28 november over 'De 'Linkse Kerk' na het zingen'. Een sterk programma met nationale- en internationale deskundigen liet ook ruimte voor interessante discussies met het publiek. Het grote aantal inschrijvingen, meer dan 150 geregistreerde deelnemers, heeft zich helaas niet vertaald in een even grote aanwezigheid gedurende de twee dagen. Ian Buruma gaf er als afsluiter zijn conclusies en bevindingen.

Het programma en deelnemerslijst van het slotcongres vindt u in bijlage.

2 Resultaten en impact

2.1 Conclusies van de Denker

De vraagstelling in de twee workshops en het concluderende congres was 'wat te doen aan de opkomst van nationalisme en populisme en de teloorgang van de progressieve consensus van na de tweede wereldoorlog'. Populisme kenmerkt zich door een heftige reactie op de vermeende elites. Het is daarom met enige schroom dat ik met concluderende opmerkingen kom.

1. Redenen voor het gebrek aan vertrouwen in politieke en culturele elites.

Het Internet: door de mogelijkheden van het Internet is de invloed van redacteurs, gezaghebbende kranten en tijdschriften, en andere vormen van expertise, sterk verminderd. Iedereen kan nu meningen pomen. Op het Internet gonst het van de discussies en opinies. Het is moeilijk zin en onzin van elkaar te scheiden. Ieder zoekt zijn eigen

niche. De filters van de expertise vallen steeds meer weg.

2. Sinds het einde van de laatste wereldoorlog kwamen vele vernieuwingen van bovenaf. De progressieve elite zag het als haar taak om het volk te verheffen. Dit heeft geleid tot betere onderwijskansen (de beroemde grammar schools in het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld), betere behuizing, medische voorzieningen, aanbod van cultuur op de publieke omroepen, kortom de zegeningen van zowel de Sociaal als de Christen Democratie.

3. Ook de geleidelijke vereniging van Europa - eerst zes landen, later meer - was een uitgesproken eliteproject. Zoals Luuk van Middelaar uiteenzette tijdens een van de workshops, was het de bedoeling van de Europese 'founding fathers' om Europa te verenigen met een minimum aan politiek. Zij wilden het 'Europese project', om met Middelaar te spreken 'depolitiseren'. Sinds het einde van de Koude Oorlog en de Duitse hereniging blijkt dit niet meer te functioneren. Europa - alweer van Middelaar, maar ik citeer hem met instemming - heeft nu politieke oplossingen nodig.

Een ander aspect van de progressieve consensus onder Europese elites was de hang naar een universeel idee van humanisme. Nationale gevoelens waren uit ten boze; we moesten niet alleen naar een Europese identiteit, maar naar een nieuwe vorm van cosmopolitisme. Het leed in Afrika of Azië was minstens even belangrijk als onze eigen lokale problemen. Dit heeft er volgens Bas Heijne in zijn betoog op het slotcongres toe geleid dat het lokale, of nationale gemeenschapsgevoel (de 'kleine wereld') werd ondermijnd. De populistten hebben hier voordeel bij, want er bestaat nu een beeld - niet geheel vals - van elites die het contact met het volk hebben verloren.

Ik denk dat Heijne gelijk heeft. Maar er is nog iets gebeurd in de progressieve jaren zestig en zeventig. Traditionele gemeenschappen gelieerd aan geloof of gezindheid begonnen toen ook te verdwijnen. Kerken liepen leeg. Het gezag van de zuilen liep terug. Vandaar dat nationale identiteit misschien zo'n prangend thema is geworden. Politici - Gordon Brown in het VK bijvoorbeeld - begonnen zich bezig te houden met definities van de nationale essentie, een hopeloze taak.

4. De opkomst van een nieuwe klassenverdeling. Met de opkomst van de economische globalisering, pan-nationale instellingen, en het Internet, werd de wereld verdeeld in nieuwe klassentegenstellingen, namelijk tussen diegenen die opgeleid zijn om profijt te trekken uit de nieuwe omstandigheden, en diegenen die voelen dat ze hierbij achterblijven. Dit is minder een kwestie van financiële welvaart dan van opleiding, vandaar de rancune onder rechtse populistten en hun aanhangers tegen hoger onderwijs, of hogere cultuur.

Maar de klassenmaatschappij is ook op een andere manier veranderd. Als gevolg van het succes van de Christen en Sociaal Democratie is het oude industriële proletariaat nagenoeg verdwenen in Europa. Onder het neoliberale bewind van Ronald Reagan en Margaret Thatcher, werd een nieuw opgekomen klasse gestimuleerd om zich aan de steeds vrijere markt te verrijken.

Bovendien, zoals Tariq Ali duidelijk maakte, had de val van het Sovjet blok het gevolg dat het niet langer nodig werd geacht een progressief alternatief te bieden voor het nu bankroete staatsocialisme. Hier komt nog bij dat door het ehech van het communistische experiment, alle linkse vormen van collectief idealisme in een kwaad daglicht kwamen te staan. Collectivisme leidt immers naar de Gulag, zo werd alom gedacht.

De Sociaal Democratie werd hierdoor steeds minder geloofwaardig, en de oude partijen verloren in veel landen ook steeds meer stemmen.

5. Waar moet de nieuwe impuls achter progressieve politiek nu vandaan komen? Het is duidelijk dat de 'kleine werelden' waar Heijne het over had nog wel bestaan, maar op een ander, vaak internationaler niveau dan die van de nationale staat. Het Internet is vol van kleine werelden, niches, waarin mensen gemeenschappelijke ideeën en idealen (of rancunes) delen.

De lingua franca in veel van deze niches is Engels. Philippe van Parijs brak in de slotconferentie zijn lans voor het Engels ook als lingua franca voor de Europese Unie.

In discussies over Europa, en met name over de problemen in de EU, werd het Erasmus project vaak genoemd als een mogelijke manier om een Europees gemeenschapsgevoel te kweken. Dit biedt inderdaad perspectieven, maar ook het Erasmus project is natuurlijk bij uitstek iets voor elites. Het volk komt er nauwelijks aan te pas. Ditzelfde geldt misschien ook voor het ideaal om in Europa allemaal in het Engels te communiceren.

6. Europa in crisis. Nu dat Europa staat voor verschillende crises tegelijk - de gammele Eurozone, de vluchtelingenstroom uit het Midden Oosten, het terrorisme in onze steden - is de noodzaak voor politieke oplossingen groter dan ooit. De vraag is of we meer terug moeten naar de nationale staat (meer bevoegdheden naar nationale regeringen) of meer federalisme in de EU. John Gray heeft betoogd dat alleen de nationale staat onze veiligheid van garanderen, en dat de EU nu machteloos staat tegenover de moderne gevaren. Jürgen Habermas daarentegen gelooft dat alleen een democratisch Verenigde Staten van Europa met een gekozen federale regering, en een Europees politiek debat, gevoerd door Europese burgers, een oplossing kan bieden.

Habermas heeft de logica aan zijn kant. Zijn standpunt is rationeel, misschien iets te rationeel. Menselijke samenlevingen werken nooit geheel volgens rationele blauwdrukken. Progressieve politiek moet ook rekening houden met emotionele bindingen, historische tradities, cultuur.

Van Middelaar zet uiteen in zijn 'Passage naar Europa' hoe de Europese vereniging zich op drie manieren kan voltrekken. Het Duitse model legt de nadruk op gemeenschappelijke cultuur als bindmiddel. Het Romeinse model draait om de materiële voordelen die de staat (of het imperium) aan zijn burgers kan bieden. Het Griekse model, tenslotte, legt zich toe op democratische instellingen.

Alle drie de modellen zullen een rol moeten spelen. Ik heb ook enige sympathie voor het standpunt dat we niet te snel moeten afstevenen op een eindpunt, laat staan een volmaakt model (dat nooit kan bestaan). De zwakte, maar ook de kracht van de EU zit hem juist in de flexibiliteit, in een open situatie waarin nog alles mogelijk is. De vraag is natuurlijk hoe lang deze onbestemde status quo voort kan duren in een tijd van crisis zonder dat het hele project in het water valt.

De EU commissaris Frans Timmermans heeft al gewaarschuwd dat de EU uit elkaar zou kunnen vallen als er geen oplossing komt voor het vluchtelingenprobleem.

Ikzelf denk dat de EU ook toe moet naar een gemeenschappelijke defensiepolitiek. Een Europese gewapende macht zou het niet alleen mogelijk maken om op termijn onafhankelijker te worden van de Verenigde Staten, maar het zou ook een bindmiddel zijn voor Europese solidariteit. Het zou daarom een ramp zijn als het VK uit de EU zou stappen, want zonder het VK zou een gezamenlijke defensie welhaast onmogelijk worden.

7. De groeiende kloof tussen arm en rijk moet ook kansen bieden aan een progressieve herleving. Er is ook onder de rechtse populistten een woede over de kloof die zich vooral richt tegen het bankwezen (Wall Street, etc.). Het merkwaardige is de rol die zeer rijke geldschietters en leiders daarbij spelen. De oliebiljonairs Koch in de VS, bijvoorbeeld, of de vastgoed magnaten achter Pim Fortuyn of Geert Wilders. Hun motieven lopen uiteen. De gebroeders Koch gaat het vooral om lagere belastingen, geen regulering van de grondstoffenindustrie, en minder geld voor de welvaartsstaat. Maar er bestaat ook een sociale griet onder sommige nieuw rijke lieden, die de volksrancune tegen hoger opgeleiden delen.

Toch ligt er ook een kans voor populisme van links. De Occupy Wall Street beweging kreeg veel aanhang in verschillende Westerse landen. Het probleem is dat het nooit meer werd dan een beweging. De ideeën (en grieven) achter Occupy Wall Street werden niet vertaald in een politiek programma, en hadden daarom ook geen aansluiting bij gevestigde politieke partijen. Dit was een bewuste strategie. De Occupiers wilde niet meedoen aan het traditionele politieke spel, maar daardoor kregen zij veel minder invloed dan de rechtse Tea Party in de VS die nu hard bezig is de Republikeinse partij over te nemen.

8. Een nieuwe klassenanalyse. Ik denk dat we toe moeten naar een nieuwe analyse van klassenverhoudingen in het Westen. We moeten af van de gewoonte om nieuwe minderheden - in Europa veelal, maar beslist niet uitsluitend Moslim qua achtergrond - te benaderen als een cultureel probleem. Multiculturalisme als ideologie, de idee namelijk dat minderheden hun culturele identiteit absoluut moeten bewaren, heeft de integratie gehinderd. Het is geen kwestie van neo-imperialisme om te zorgen dat alle burgers de gemeenschappelijke landstaal, of talen, beheersen en de gewoontes kennen.

Men krijgt uit de betogen van Islamcritici vaak de indruk dat Islamitisch terrorisme zou

voortkomen uit een botsing tussen verschillende beschavingen, tradities die niet samen kunnen gaan. Dit lijkt mij een verkeerde benadering. Gastarbeiders die in het midden van de vorige eeuw naar Europa kwamen uit dorpen in Morokko of Anatolië waren niet de mensen die revolutionair geweld pleegden. Het zijn juist hun kinderen en kleinkinderen, opgegroeid in het Westen en vervreemd van de culturen van hun ouders, die zich laten bekeren tot extreme Islam - niet zelden door het Internet.

Het zou beter zijn identiteitspolitiek en ideologisch multiculturalisme te laten varen, en minderheden te betrekken bij een nieuwe sociaal democratische politiek om de zwakkeren te beschermen tegen uitbuiting door de sterkeren.

Immigratie blijft natuurlijk ook een sociaaleconomisch probleem. De welvaartstaten van na de oorlog waren niet berekend op grote groepen mensen die uit het buitenland kwamen. Sociaal democratie vereist een grote mate van solidariteit en die is niet altijd gemakkelijk te smeden als een groot aantal immigranten wordt gezien als een bedreiging - niet in het minst omdat immigranten vaak bereid zijn voor minder geld hetzelfde werk te doen als andere minder bevoorrechte leden van de samenleving.

De vraag rees daarom herhaaldelijk in de workshops voor wie de welvaartstaat nu eigenlijk was bedoeld. Hoe kon een nieuwe solidariteit worden geschapen? Het antwoord is niet simpel. Solidariteit (of gemeenschapsgevoel) bestaat in vele lagen: cultureel, etnisch, religieus, nationaal, politiek, Europees, internationaal. John Lloyd, in zijn betoog op de slotconferentie, merkte terecht op dat we nog niet leven in een postnationale wereld. Politiek zal zich dus moeten afspelen op nationaal en Europees niveau, met veel meer samenwerking en contacten tussen nationale and Europese politieke instellingen.

Frank Vandenbroucke stelde in zijn rede dat het van existentieel belang was voor sociaal democraten om een nieuwe consensus te smeden over de vorm van de sociale samenleving, en wel op Europees niveau. Hij heeft ongetwijfeld gelijk. Maar consensus was ook het doel van de 'founding fathers' van het naoorlogse Europa, en dat heeft tenslotte geleid tot een vervreemding tussen de elite en het volk. Ik meen dat het belangrijker zal zijn een manier te vinden om de belangen van verschillende groeperingen in onze samenlevingen politiek te vertegenwoordigen.

Consensus is soms onmogelijk. Belangen lopen dikwijls uiteen, en zijn zelfs tegenstrijdig. Om die conflicten vreedzaam op te lossen hebben we democratie nodig, op nationaal, maar vooral op Europees niveau. De oude Sociaal of Christen Democratische partijen zijn misschien niet meer in staat dit tot stand te brengen. Wellicht moeten we het hebben van een nieuw partijstelsel, die ook beter kan inspelen op technologische ontwikkelingen die andere vormen van communicatie en participatie mogelijk maken.

2.2 Communicatie en media

De activiteiten van het Denkersprogramma werden aangekondigd op de website van de

KVAB en in de Academieberichten. De aankondiging en de uitnodigingen voor de slotconferentie werden vanuit de Academie elektronisch toegestuurd aan meer dan 2000 geadresseerden. Een persbericht werd tevens uitgestuurd naar onze media-contacten.

Op de websites van VLEVA (Vlaams Europees Verbindingsagentschap), Wattendoen, en agenda.be werd de slotconferentie aangekondigd.

Er is een interview verschenen met Ian Buruma in de Academieberichten nr. 62, 2016, p. 6-8 (in bijlage).

Er verschijnen geregeld artikels van Ian Buruma in De Standaard onder de rubriek 'Opinie & Analyse' maar naar aanleiding van de workshop en het slotcongres verschenen specifiek in De Standaard (zie ook in bijlage):

- op 10 oktober 2015, *Niemand 'voelt' Europa*
- op 24 oktober 2015, *Weg met de elites*
- op 28 november 2015, *De 'Linkse kerk' na het zingen*
- in De Morgen op 18 november 2015, *De Heilige Revolutie van Abou Omar*

2.3 Opvolgacties

2.3.1 Publicatie

De papers van het congres, alsook de bijdragen van de verschillende discussanten op de workshops, worden de komende weken gebundeld in een Engelstalige publicatie in de reeks Verhandelingen van de Academie bij Uitgeverij Peeters.

2.4 Exit-gesprek

Voor de evaluatie van het programma door de Denker wordt verwezen naar het interview met Ian Buruma op 19 januari 2016.

3 Bijlagen

3.1 Workshops 'Nationalisme' en 'Populisme'

3.2 Congres *The End of Postwar* – 2 & 3 december 2015

3.3 Interview Ian Buruma - *Academieberichten* nr. 62

3.4 Media

WORKSHOP NATIONALISME

12 oktober 2015

Paleis der Academiën, Brussel

Programma:

10u-12u

- *Voorstelling van de discussietekst* - **Ian Buruma** (Denker KVAB)
- *Reacties* - **Luuk van Middelaar** (Universiteit Leiden), **Sophie in 't Veld** (D66), **Matthias Storme** (KU Leuven), **Dick Pels** (GroenLinks) en **Dave Sinardet** (VUB)

12u-13u

- Pauze / Lunch

13u-16u

- *Korte reactie op de referenten* - **Ian Buruma**
- *Discussie met de genodigden*

16u

- Drink

Deelnemers:

Annelies Beck (VRT)
Jaak Billiet (KVAB)
Hubert Bocken (voorzitter KVAB)
Marc Boone (KVAB)
Eric Corijn (VUB)
Gita Deneckere (UGent)
Peter De Roover (N-VA)
Luc Devoldere (Ons Erfdeel)
Freddy Dumortier (vast secretaris KVAB)
Jan Dumolyn (UGent)
Nadia Fadil (KU Leuven)
Chantal Kesteloot (Cegesoma)
Walter Prevenier (KVAB)
Marc Reynebeau (De Standaard)
Jo Tollebeek (KU Leuven)
Peter Van Aelst (UAntwerpen)
Maarten Van Ginderachter (UAntwerpen)
Paul Van Rompuy (KVAB)
Els Witte (KVAB)

NATIONALISM REBORN

Ian Buruma

Not so long ago, many Europeans, mostly in the western part of the continent, lived in the happy illusion that nationalism had finally been overcome. We were all Europeans now. It was commonly believed that nationalism was to blame for two world wars that almost destroyed the old continent. There were various shades of opinion, of course. World War One was widely seen, not just as a conflict of nations, but of empires. Leftwing analysts of World War Two claimed that fascism was the last stage of capitalism.

Winston Churchill's view of Nazi Germany, shared by many of his generation, was coloured by his experience of the Great War. The Nazi sickness was less the result of German nationalism, he thought, or even National Socialism, than of something Churchill called "Prussianism", the militarist tradition of Prussia, akin to the samurai culture of Japan. That the Prussian state had had strong liberal influences, and Prussian officers were the only ones to have made a serious attempt to bring Hitler down, albeit as late as 1944, was forgotten.

In any case, the consensus among European elites in 1945 was that future wars in Europe -- specifically wars between France and Germany -- could only be prevented by burying nationalist temptations in a united Europe. The idea was older, of course, than the end of World War Two. Attempts to unify Europe go back at least as far as Charlemagne's Holy Roman Empire. Dreamers of European unity, often but not always French, were frequently inspired by a vision of Christendom, with the promise of endless peace under a common faith.

Napoleon's wars were an aggressively secular variation; instead of the Roman Church, the "universal values" of the French Revolution, "Freedom, Brotherhood, and Equality", would be imposed on the nations of Europe for their own good. Hitler's ideal of a united Europe

was of course racial: the Germanic races would master Europe as a bastion against Bolshevism and "Jewified" Anglo-Americanism.

Even as Nazi propagandists promoted their vision of a united Europe ruled by Germany, leftwing members of the anti-Nazi or anti-fascist resistance also had pan-European dreams. "Combat" was one of the most important groups of the French resistance. Albert Camus was a prominent member. In 1942, Combat published a manifesto proclaiming the ideal of a United States of Europe, as a step towards a united world. A year before that, Italian leftwing opponents of Mussolini, imprisoned on a small island near Naples, published a manifesto arguing that national politics were reactionary. All "progressive forces" should henceforth be concentrated on a "strong international state." The ideal was to build a federal Europe as a first step towards a federal world.

The Soviet Union was founded on the basis of analogous ideas. It, too, was marked by the imposition of a common faith. Stalin did everything to crush any sign of nationalism, particularly in the non-Russian nations. The official ideology that held the Soviet empire (for that is what it actually was) together was Communism. But after the German invasion in June, 1941, Russian nationalism was deliberately stoked to mobilize the Russian masses in a total war. After the death of Stalin, nationalism in countries such as Poland became an important part of the resistance against Soviet domination.

By then, however, Western Europe had already come a long way from the Coal and Steel Community, founded in 1951. Nationalist sentiments had apparently been confined successfully to the football stadiums, where flag-waving, anthem-singing, and other more violent expressions of national pride continued as a kind of folklore. Skepticism or outright criticism of the united European ideal was usually dismissed by the liberal elites as reactionary at best, and xenophobic or racist at worst.

There is no doubt that "Euro-skepticism", until recently most often heard in Britain, sometimes had a xenophobic ring. To a certain kind of Euro-skeptic, Germans were still Nazis under the skin, the French were treacherous, the Italians cowards, and no foreigners were really to be trusted, ever. This was the English version; other countries have their own varieties of prejudice. However, not all doubts about European federalism, let alone a

common European currency, can be dismissed as reactionary xenophobia. The more sensible British, or more often English Euro-skeptics, did not dwell on culture or ethnicity, but on political institutions. They liked to point out that British citizens had never experienced the collapse of democratic government under totalitarian regimes. Germans, French, Italians, Belgians, Dutch and Greeks had every reason to be disillusioned by national politics, which had been so badly discredited by wartime defeat, and collaboration with fascist and Nazi dictators. No wonder, such nations wanted to start all over again under shared European institutions. Things could only get better after the Continental European debacles of the 1930s and 1940s. But the same could not be said for Britain.

This explains, perhaps, why Winston Churchill, just after the war, was a little cagey about Britain's role in the future of Europe. In his famous speech held in Zurich in 1946, Churchill made the case that "We must build a kind of United States of Europe. In this way only will hundreds of millions of toilers be able to regain the simple joys and hopes which make life worth living." But Britain's actual role in this enterprise was never explained. Churchill stated that "we British have our own Commonwealth of nations".

Some Euro-skeptics, not only in Britain, have voiced doubts that democracy can thrive, or even survive, in a European Union, whose institutions were shaped and managed by technocrats in Brussels, whose names are barely known to the general public. More than that, some predicted that forcing nations to submit to pan-national institutions with the authority to impose common laws and policies, would result in the rise of aggressive nationalism. The defense of parliamentary sovereignty, which a European union threatened to undermine, came from the right, but also the left. In 1972, Tony Benn, a radical leftwing Labour politician, described the process of writing European laws into national laws without consulting parliament as "a coup d'état by a political class who did not believe in popular sovereignty".

The European Union is now in a deep crisis. Britain has more or less withdrawn, albeit not yet formally. Populism is growing in almost all European countries, even such hitherto liberal and pro-European nations as the Netherlands and Denmark. Demagogues are promising to "take our country back". (A promise that is not confined to Europe; populist Republican candidates for the presidency of the US use the same slogan.) Liberal elites are

accused of creating a new kind of aristocracy in Brussels, and oppressing natural feelings of national belonging. More and more, the consensus of 1945 that pan-national institutions and future continental and even global unity were the necessary conditions for future happiness, prosperity and peace, is being challenged. So were the skeptics, who warned that something like this was bound to happen, right after all? Is liberal democracy only possible in a nation state? Was European unity an undemocratic utopian dream from the beginning? Did the well-meaning fathers of postwar Europe -- Jean Monnet, Henri Spaak, Robert Schuman, et alia -- lay the foundations of a catastrophe?

2

Nationalism can take many forms, depending on time and place. Some of these are more dangerous than others. A distinction is often made between nationalism and patriotism. The latter is usually defined as a love of one's country, while the former is an assertion of national superiority. But both terms recognize the peculiarity of the nation-state, with clearly defined borders, common institutions, and a sense of belonging and mutual solidarity of its citizens, without which national politics cannot properly function.

When national belonging is based on ethnicity, the problem is obvious: ethnic minorities will be excluded. This is clearly visible today even among member states of the European Union. The Russians in Latvia, for example, are not treated as full members of the national polity, offering Vladimir Putin a chance to create mischief. In some cases, ethnicity is more a matter of culture, language, tradition, even faith, than of race. When the division is regarded as biological, as was the case in the Third Reich, there is no possibility even of assimilation. But cultural or linguistic differences can be overcome, sometimes voluntarily, sometimes by coercion. It is difficult for a Japanese-born Korean to become a citizen of Japan. But it is at least possible, if he or she is prepared to adopt a Japanese family name and conform in every other way to Japanese customs and mores.

It is easy to condemn the official Japanese attitude towards an unpopular minority, but the common insistence in European countries that devout Muslims conform to current norms of Western cultural and sexual behavior is not so different. Culture, too, can be interpreted in

many ways. Sometimes it is a matter of custom and tradition, always more fluid than we assume. It can also be based on a common idea that is political in origin.

The French and American republics were both born from revolutions. Citizenship in both nations is officially -- and in the US for a long time hypocritically -- based, not on ethnic or cultural background, but on common loyalty to a secular, and supposedly universal, political ideal: the secular state promising freedom and equality to all its citizens. In France, more than the US, secularism is almost a state religion; hence the difficulty in absorbing Muslim citizens whose religious faith may clash with the symbols of the secularist state. Such common symbols are especially important in nation-states which pretend to be entirely neutral towards the ethnic or cultural backgrounds of its citizens; hence the importance of the national flag in the US, or the *tricolore* and other marks of republicanism in France.

National cohesion can be strengthened in the face of an outside enemy. It is not rare to hear Europeanists voice the hope, *sotto voce*, that the threatening behavior of Putin's Russia will strengthen the ties of the European Union. This also explains the American tendency to rally citizens of "the greatest nation on earth" against its ideological enemies, whether they be Communist, Islamist, or merely "terrorist". The dangers of this are obvious. It can easily result in "unnecessary wars." But there is another, more insidious, danger. When Carl Schmitt defined state sovereignty as an existential way to distinguish friend from foe, he did not just mean outside enemies. The hostile alien could exist inside national borders. Anyone who could be perceived as a threat to the state, because of his opinions, or faith, or even race, is an enemy. There are enough examples in modern European -- and indeed American, or Chinese -- history to show where this can lead.

And yet, it is surely the case that our democratic institutions depend on a common sense of belonging. Citizens of a liberal democracy will accept being governed by a party they opposed in an election, because their loyalty to national institutions is greater than their loyalty to any given party or politician. This does not always come easily, as we can see in the rage among certain Republicans against the first black president of the US. And the growing hostility in several European countries against immigrants has at least something to do with the (largely false) perception that aliens are sponging off our welfare states, which were designed to help our own poor, but not a bunch of "greedy" foreigners.

Still, the rise of the nation-state has been intimately linked to the rise of liberal democracy. Democratic institutions have not yet worked on a pan-national scale. Empires can be liberal, more so even than nation-states, but not democratic. President Woodrow Wilson's zeal in breaking up empires in the aftermath of World War One was based on this premise. The Austro-Hungarian Empire was more accommodating to minorities, such as the Jews, than the nations which replaced it. Emperors like Franz Joseph I, or indeed the Empress of India, Queen Victoria, made no great ethnic distinctions between their loyal subjects. But this was no help to Indians or Poles who aspired to democratic government. That could only be realized after national independence. And yet, in central Europe, Woodrow Wilson's idealism contributed to the catastrophe that would come with aggressive nationalism. National democracies were often far from liberal.

Some of us might have hoped that we would all be Europeans by now, governed by institutions that would be both liberal and democratic. So far, this has been a disappointment. The lack of European solidarity has become painfully obvious in times of economic crisis. Few citizens of the prosperous northern European countries felt the need to help Greece get back on its feet out of any sense of solidarity. Instead, many northern politicians told their voters that Greece needed to be punished for not being more like Germans, or Dutch. Britain has refused to pay a penny towards bailing Greece out. The Greek crisis has shown up the basic flaw inside the European Union -- a flaw that cannot just be blamed on the corruption of Greek elites or the duplicity of Greek accountancy. A currency union cannot work without political union, and democratic political union won't work without a sense of solidarity among its citizens.

Something has to hold a political community together. One of the last ardent Europeanists, Jürgen Habermas, was born in 1929, in time to experience the Third Reich at first hand. Like many leftists of his generation, he is allergic to the varieties of glue -- ethnic, religious, cultural -- that used to hold nation-states together. A confirmed opponent of this type of nationalism, he believes in institutions. They alone should inspire the loyalty of democratic citizens. *Verfassungspatriotismus*, or constitutional patriotism, was his ideal of citizenship in the Federal Republic of Germany. He has applied the same idea to a federal Europe, ruled by its citizens, loyal to a European constitution.

Can this really be enough? A democracy needs a demos, and a demos needs not just a constitution, but a common political language, expressed in common mass media, including social media, with references that are commonly understood. I don't mean that nations cannot have more than one language. They can, and some do. But there has to be a shared conversation, shared references, and sense of common purpose.

Proponents of a closer European Union like to appeal to common interests: economic and political competition with superpowers, such as China, and even the US. Small or medium-sized nation states, they point out, are not equipped to handle ecological or military security on a global scale.

They may be right. But interests may not be sufficient either. It difficult to see how national loyalties can be transferred to pan-national ones without taking culture, history, or tradition into account. In some cases, it can be enough if a common culture exists only among the elites. For a long time, Belgium was held together not just by its monarchy, but by Flemish and Walloon elites who were steeped in a common French culture. The cohesion of Belgian nationhood is gradually being lost, since this began to break down -- more and more Belgians have to communicate in English. Dutch nationhood, like that of Belgium, depended on the monarchy, but also on a delicate arrangement among the ruling classes. Catholics, Protestants, liberals and socialists, each with their distinct and often mutually exclusive cultures and traditions, managed, at the top of the so-called "pillars", to negotiate their differences in a common spirit of compromise. The fragility of the Dutch sense of nationhood, and the shrill tone of contemporary populism, in the face of Muslim immigration and other modern tensions, has much to do with the breakdown of these pillars. Once Church and tradition ceased to offer people a sense of identity, a new and more aggressive nationalism began to take their place. This is what is meant by "taking our country back."

European unification, as conceived by the founding fathers, was supposed to be different, neither a nation-state, nor an empire. Common interests -- above all, avoiding another

European war -- provided the main rationale. But, in fact, Monnet, Schuman, and the rest, were not just technocrats. They did come from a similar cultural background. Most of the pan-European architects were Roman Catholics. The leading figures came from the Franco-German borderlands in the Alsace and the Rhineland. Consciously, or not, they actually tried to transfer some of the very things that held nation-states together to a new European union.

One can still hear the cultural argument for European unity today. There are few weeks in the calendar when there is not some conference going on, generously sponsored by one EU institution or another, and attended by grateful writers, architects, artists, and academics, on the European "identity", or the importance of European "high culture", or the threats to European "civilization". Certain politicians -- Guy Verhofstadt comes to mind -- like to invoke Goethe, Mozart, and fine Burgundy wines, in their visions of a "post-national" Europe.

Then there are the half-hearted attempts to adopt the American model, by asserting a common ideal of Europe instead of culture, ethnicity or tradition, an ideal symbolized by new European anthems, flags, and so on. The common currency, most actively promoted by Francois Mitterrand and Guilio Andreotti, was aimed at keeping the revived German power submerged in the European Union. But it was also a symbolic gesture, which made little economic sense, that was meant to build political cohesion.

Unfortunately, none of these attempts to use the varieties of glue that held nations together, have worked to create a European demos. The appeal to common interests are either no longer relevant -- no one thinks there is a danger of another Franco-German war -- or insufficiently convincing: the threat of Chinese domination seems remote to most citizens, and the prospect of environmental catastrophe, despite recent hot summers, still seems rather abstract.

European symbols, the flags and so on, have barely caught on at all. And what common culture there is among Europeans -- irony of ironies -- is largely Anglo-American. English has completely eclipsed French or German as the European lingua franca. Common cultural references are mostly American. The only news publications that cross European borders

are *The Economist* and the *Financial Times*, the latter now owned by a Japanese company. And if demographics are any indication, London, and not Paris or Berlin, is now the unofficial capital of Europe. There are more French citizens living and working in London than in any but the largest French cities. And there are even more Germans in the UK.

So if there is a developing common culture in Europe, apart from a shared fascination for American popular culture, it has so far only affected an elite, of artists, people working in financial institutions, academics, architects, designers, some intellectuals, and very highly paid soccer players. The pan-European ideal is perhaps best represented by the Arsenal football club in London, whose team of French, German, Spanish, Polish, Czech, and even a few British players, is coached by a Frenchman.

It is possible that the cosmopolitanism of the elites will eventually trickle down to the European masses. But this still seems a long way off. The current wave of populism shows a growing hostility to people and institutions associated with the cultural and political elites - though not yet with international football. The liberal consensus of 1945 that internationalism and European unification are the best way forward, is seen as a typical elitist project. As long as European economies grew, and the average citizen felt that life was getting better, there was little or no resistance. But in a bewildering new world of multinational corporate power, large scale migrations, and violent extremism in the name of Islam, the elites are being blamed for people's growing sense of anxiety.

The fact that immigration in Europe happened, as it were, by stealth, does not help. The European Union (or EEC) never had a systematic immigration policy. Instead, populations from Turkey and Morocco, as well as other poor countries, increased rapidly when families were allowed to join *Gastarbeiter*, who had come to Europe as a cheap labor force, not as immigrants.

Part of the 1945 consensus was sharp vigilance against any signs of racism in Europe. Complaints about the increase in many places of ethnic minorities, many of them with a Muslim background, were quickly dismissed as intolerable xenophobia. This, too, has now backfired on the political elites. They are blamed for pushing the European "project" down people's throats, and for allowing old white working-class neighborhoods to become

predominantly immigrant areas. Hence the fact that populist parties, like the Freedom Party in the Netherlands, can switch anti-Muslim with anti-EU rhetoric so easily. Both are attacks aimed at the elites.

Populism is not only a phenomenon on the Right, of course. Syriza in Greece, and Podemos in Spain, are just as hostile to the old political order, albeit for different reasons, to do with economic inequality. From the leftwing perspective, the EU looks like a neo-liberal capitalist plot to enrich multinationals and bankers. But whether populism comes from the Left or the Right, the EU has a fundamental problem. By striving for economic and financial unity for largely political reasons, Europe is now caught in a bind. Economic and financial logic points to a United States of Europe, or at the very least a European Federation. But the political support for this simply isn't there.

Anti-EU demagogues like to claim that Europeans are being ruled by bureaucrats in Brussels. They are wrong. The European model is actually closer to the old Dutch system of pillars. European pillars are represented by national governments, whose ministers negotiate with one another in Brussels, but not all pillars carry equal weight. France used to be the dominant pillar, projecting its own republican system on the EU. Now Germany is the master of Europe, with Britain remaining on the sidelines.

This is not what the men who built the foundations of European unity had in mind. On the contrary, one of the main reasons for embedding nation-states in pan-European institutions was to stop Germany from dominating ever again. And instead of overcoming the dangerous forces of nationalism, they are returning in full force. So far, however, most populist parties, Right or Left, are not yet undemocratic. Both Syriza and the Dutch Freedom Party are indeed more democratic than the EU. But they are, especially on the Right, frequently illiberal.

That national ills could be cured by European unity was the great hope of the early postwar period. There is not much left of that hope now. This does not mean that Jean Monnet's dream is dead. But this is the conundrum: some problems can only be solved by pan-national institutions, but only if national ones are in good shape. How to lend authority to

"Europe", without diminishing the legitimacy of the nation-states is the question. Unfortunately, this is not a problem to which there is a technocratic solution.

WORKSHOP POPULISME

26 oktober 2015

Paleis der Academiën, Brussel

Programma:

10u-12u

- *Voorstelling van de discussietekst* - **Ian Buruma** (Denker KVAB)
- *Reacties* - **Henk te Velde** (Universiteit Leiden), **Koen Abts** (KU Leuven), **Kees Schuyt** (Universiteit van Amsterdam), **Wouter Hillaert** (rekto:verso)

12u-13u

- Pauze / Lunch

13u-16u

- *Korte reactie op de referenten* - **Ian Buruma**
- *Discussie met de genodigden*

16u

- Drink

Deelnemers:

Marnix Beyen (UAntwerpen)
Hubert Bocken (KVAB)
Marc Boone (KVAB)
Stephen Bouquin (Universiteit Evry)
Sarah Claerhout (CD&V)
Gita Deneckere (KVAB)
Freddy Dumortier (KVAB)
Ciska Hoet (De Wereld Morgen)
Pieter Lagrou (ULB)
Lorin Parys (N-VA)
Walter Prevenier (KVAB)
Jo Tollebeek (KVAB)
Anne-Marie Vandenberg (KVAB)
Paul Van Rompuy (KVAB)
Antoon Vrints (UGent)

THE WAVE OF POPULISM

Ian Buruma

In liberal democracies populists and demagogues tend to come and go. The percentage of disaffected voters normally hovers somewhere between 10% and 15%, not more. Occasionally somewhat jokey figures, well outside the mainstream, manage to catch the imagination of people who vote out of protest against the established parties. But they tend to disappear fairly quickly into oblivion. Perhaps this is why Frits Bolkestein, once dismissed Geert Wilders, the man who used to write his speeches, as a comet that would soon burn out.

Bolkestein was wrong. Wilders is still there. Indeed, clownish outsiders and populists are increasingly popular all over the democratic world, in the US, in Europe, and in India, too, where a populist religious party is now in government. The US Congress is dominated by Tea Party politicians, the leading Republican contender is a reality TV buffoon, a comedian leads the second largest political party in Italy, Nigel Farage, with a permanent grin on his face and a beer glass in his hand, is stirring up nativism in England, and Marine Le Pen's National Front is becoming increasingly powerful in France.

What is the reason for this surge in voter dissatisfaction with mainstream parties and politicians?

The term populist is often confused with popular. Populists are popular with a certain section of the population, to be sure, but the word has a specific meaning, which is hostility to elites, political, cultural, or social. Since the make-up and history of elites are different in different countries, populism comes in various forms as well.

In India, for example, the secularist, economically leftwing Congress Party was strongly associated with the political elite in Delhi, with a family dynasty providing three prime

ministers since independence. The populist rebellion, led by the BJP, was religious, representing the provincial Hindu vote, and opposed to leftwing economic ideas, which are associated with the patronage of the elites who run the state. Prime Minister Modi comes from a provincial city, speaks English haltingly, and appeals to deep resentments against the "Congress wallahs" in the capital.

The US has a long tradition of populists running against "Washington". *Mr. Smith Goes to Washington*, Frank Capra's famous movie, is the sentimental version of this. Mr. Smith, played by James Stewart, is the naïve and idealistic senator from a small Midwestern town who goes to Washington and pushes through a law to help fund a national boys' camp. His opponents are the Washington insiders, the establishment, the political "machine", in cahoots with corrupt big business. To call Mr. Smith's populism leftwing would be misleading. His brand of anti-elitism could just as well come from the right. The Tea Party, currently pushing the Republican Party, is socially conservative, and well funded by very rich businessmen, but some of its supporters profess to hate bankers on Wall Street as much as the Washington establishment.

Traditional American populism is most famously associated with Huey P. Long, governor of Louisiana in the late 1920s and early 1930s (he was assassinated in 1935). Long was not a social conservative. A Democrat, and a supporter of Franklin D. Roosevelt, he had a notorious affair with a striptease dancer. Long's populism was directed at banks, oil companies, railroads, and other businesses with strong political connections. Some of his sentiments are echoed today by Republicans who are otherwise extremely conservative.

Another form of American populism is distinctly rightwing, and has little to do with the corruption of business and politics at the top. "Washington" is shorthand for the federal government. The federal government is the main enemy, hence the fetish of private gun ownership; one might have to defend one's private property against the forces of the federal state. Populists from southern states like to talk about "state rights", free from federal interference. This goes back to the Civil War, when the Yankee north fought the south to preserve the Union, and abolish slavery. Nobody, even in the Tea Party, suggests that slavery should be reintroduced, but bitterness about losing the Civil War still resonates with

southern populists demanding more state rights. And so does a deep resentment about a black man becoming president of the US.

There is often a social element in populism, too, and not just in the US. Populists, and more importantly, their followers, often feel disdained by, or even excluded from the elites they rebel against. This resentment is not necessarily about material affluence. Donald Trump, a typical populist demagogue of our time, likes to brag openly about his extreme wealth, as did Silvio Berlusconi, a figure Trump rather resembles. They are rich but uncouth, a combination that appeals to people who believe their aspirations are blocked by snobs with an air of moral superiority. Populist anger has more to do with social status and education than with money. When Geert Wilders talks about "cultural elites" or the "leftwing Church", he is appealing to resentments against university-educated people in Amsterdam and other coastal cities. Wilders' supporters feel scorned by the educated urbanites, talked down to. The more their heroes are dismissed by the metropolitan media, the more they are admired.

Hitler, too, was a populist in this sense. "Jewish intellectualism" and "degenerate art" were terms of hatred aimed at the cultural elites of the Weimar Republic. The "healthy racial instincts" of the vulgar SA man were held up as superior to the cultural refinements and analytical skills of educated people who still trusted in man's capacity for reason.

Pim Fortuyn -- in no way to be compared to Hitler, just to be clear -- led the first wave of contemporary populism in the Netherlands. He was supported by some very rich people, many of them real estate tycoons. They did not hate the "cultural elites" because their enemies were financially better off (on the whole, they were not), but because they had more social standing. The connection between real estate wealth and populism is indeed striking: Donald Trump and Berlusconi both made billions in real estate. They are vastly richer than their supporters, but what they have in common with them is a sense of being socially slighted, of not being treated with the respect they think they deserve. I believe the same was true of Pim Fortuyn, and is true of Geert Wilders, even though the latter emerged from mainstream Dutch politics.

One reason for the rise of Tea Party populism in the US is the election (twice) of the first black president. President Obama is hated by many Americans, mostly white, mostly

provincial, mostly middle-aged or older, not just because his father was an African, but because he went to Columbia and Harvard universities too. The combination, in the minds of his haters, is a kind of affront. It is to such people that rightwing populists speak. Donald Trump's remarkable success in the first stages of the Republican primaries did not come despite the fact that he is crass, and ignorant about most things. On the contrary, it is *because* of it.

Now to another point of comparison between US-style populism and the European variety. Germany is the only federal republic in Europe, yet it doesn't have its version of "Washington". German populists do not run against "Berlin", any more than they used to run against "Bonn." "Small government" is not, on the face of it, a typically European concern. Instead, in Europe, there are regional forms of chauvinism and resentment, from Scotland to Catalonia. And yet the differences between the two sides of the Atlantic are not as wide as they may seem. For European populists do present themselves as enemies of "Brussels". That is the pan-European version of "Washington".

"Brussels" is a favorite target among European populists, because it appeals to nationalist sentiments, but also anti-elitist ones. "Brussels" is associated with the "Eurocrats", the new European aristocracy, elevated way above the average citizen who barely knows the names of EU commissioners, let alone more obscure officials of the Union. Typical Eurocrats used to communicate with one another in French (alas for the French, this is no longer true), and appeared to take important decisions that were blissfully free from democratic scrutiny. Like proponents of "state rights" in the US, nationalists in different European countries resent what they see as interference from what looks like a remote and arrogant elite in the center of Europe.

There are of course valid reasons to be skeptical of the way the EU conducts its business. The flaws in modern pan-Europeanism go back to the founding fathers who behaved like top-down reformers. Their aim was to shape the future of Europe with a minimum of democratic interference. (Jean Monnet's memoir is full of impatience with the wasteful ways of parliamentary democracy.) Political decisions were made in the guise of economic arrangements. And there was little that voters could do about it.

But today's populist anger against "Brussels" is emotional, rather than analytical. In fact, European politics (*vide* Greece) is still dominated by elected politicians from the most powerful countries. "Brussels" will do largely as German politicians, as well as major financial institutions, tell it to do.

But the populists are right in one respect: the "European project" was certainly pushed by political elites, as an important part of the 1945 consensus. The two world wars were blamed on nationalism. Fixation on nation states, including the domestic politics of nation states, would become a thing of the past. We would all be Europeans. Any resistance to this idea was marked as xenophobia.

Open European borders, a new European identity, and the weakening of state sovereignty, were linked to an opportunistic attitude to immigration. *Gastarbeiter* were brought in to man our industries and provide low-level services. Cheap labor was, after all, good for business. Once the workers were joined by their families, immigrant neighborhoods became a conspicuous part of the urban European landscape.

This never amounted to a properly worked out and articulated European policy on immigration. Asylum-seekers are recognized, but not immigrants. This had the unfortunate consequence that some economic migrants would have to pretend to be seeking refuge, creating the impression that migrants, including asylum-seekers, were liars. Once again, complaints from the native population about the increasing number of foreigners in their midst were dismissed as racism or xenophobia. This may often have been true enough. But such dismissals strengthened the perception that unaccountable elites were forcing a type of society on people that they didn't want. The political leaders who are running against "Brussels", then, are motivated by nationalism, but also by populism. Anger is stoked by demagogues who appear to speak for "us" against "them". "Them" can be anyone: Muslims, Jews, Mexicans, "Eurocrats". But at the bottom of it lies a rebellion of the alienated against the elites.

There is another point of comparison between "Brussels" and "Washington" -- in the eyes of the rebels, that is: unlike national parliaments, where conflicts of interest are openly debated, the federal and quasi-federal capitals are seen as places where men and women at

the top make deals with one another, where compromises are struck, without anyone really knowing. Now, of course, democratic government cannot be made to work without compromises. You cannot afford to have a state of total political war (something close to that is already happening in Washington, with dire consequences). But democracy also suffers when elected leaders no longer seem to stand for any principle, when they look more like salesmen who will strike any bargain, as long as the money flows.

Proponents of the EU have always taken pride in the fact that politics in Brussels was a matter of negotiation between representatives of the different member states. Some would call it "horse-trading". But this has been seen as a good thing, even a more civilized way of conducting political business. Far from being a Eurocracy, dominated by authoritarian commissioners, "Brussels" is more like a political souk where national interests are traded: you give in on this issue, and we'll give in on that.

This can work all right, even though the horse-trading is opaque to most ordinary citizens. But there are at least two problems, which populists can exploit. One is the relative strength of nation-states. As long as the major three powers, Britain, France, and Germany, held one another in check, one might say that the interests of smaller nations were largely covered. But now that Britain has withdrawn into its shell, and Germany dominates France, the situation has changed, largely to the detriment of the Mediterranean countries.

The other problem is perhaps even more pernicious. When political trades and compromises are made out of public sight, without open debate, the not unreasonable perception will grow that we are ruled by a cabal of unaccountable people. Moreover, those trades appear to have nothing more to do with ideological or collective conflicts of interest, with principle, in other words, and everything with the interests of the financial and political elites. The existence of a European parliament does not really solve this problem. It is too toothless, too big, too remote, to give political substance to compromises struck behind closed doors. Nor can you really have an effective parliament without a unified state, or federation.

However, this is not only a problem of the EU. It also applies to national politics in many parts of Europe, where ideological differences have collapsed, and mainstream politicians

are increasingly seen as members of an elite club, whose main concern is to share the spoils and perks of power. This is precisely what brought Berlusconi to power in Italy. Socialists under Bettino Craxi were perceived as being just as corrupt as the Christian Democrats, who had monopolized power since the end of the war. The entire political class, Left and Right, was associated with backroom deals, kickbacks from business, and Mafia influence. Berlusconi was the populist who promised to blast the rotten old system wide open and clean out the stables.

To some degree, the erosion of traditional party politics has been an inevitable consequence of changed economic circumstances and demographics. Old class differences have largely disappeared, new ones are developing, and domestic interests are more and more subordinated to global financial and political forces. The Greeks can have a referendum about their government's response to its creditors. They can even vote to turn the demands of their creditors down. But it doesn't really matter which way they vote, since the rules will be written by corporate and political actors who are well beyond their reach.

Because of changed economic circumstances, mainstream parties are losing their old constituencies. This has been most conspicuous in old parties of the Left. Social Democrats and socialists often emerged from the trade unions. Representing the interests of what used to be called the working class, they tried to impose a more equitable distribution of wealth by large public expenditures paid for by higher tax rates on the wealthier citizens.

This, too, like internationalism and European unification, was part of the 1945 consensus. It is why Winston Churchill was voted out of office in the summer of that year, just after the defeat of Nazi Germany and before the end of the war in Asia. Working class men and women had not sacrificed so much to help win the war against Hitler, only to go back to the way things were before. Churchill was almost universally honored as a heroic war leader, but he also represented the unequal class-ridden society that people were now keen to change.

As far as building the welfare state, and striving for more social equality, is concerned, Social Democrats and Christian Democrats were not so far apart. The main opposition to redistribution came from laissez-faire liberals, representing the interests of the business

and professional classes. But even they were not nearly as laissez-faire as most American politicians, even on the Democratic side.

Largely thanks to successful Social and Christian Democratic policies, the old class differences began to erode, and the Left shifted its focus from working class interests to Third World issues, race relations, and identity politics. The typical member of a European Social Democratic party was no longer a miner or a factory worker, but a leftwing intellectual, a teacher, or a government employee. As the old class interests faded, the leftwing constituencies shrank, but the parties were increasingly associated with the political elite.

Meanwhile, Christian Democratic parties began to lose ground as well, as the main churches lost their unquestioned authority to give moral and well as political guidance.

The Left was delivered a further blow by the collapse of the Soviet Union. Even though Social Democrats were on the whole hostile to Communism, the end of Communism in the Western world undermined democratic and moderate leftwing parties too. First of all, there was no more need any more in the West to oppose Soviet-style egalitarianism with a Social Democratic alternative. What is more, the demise of Communism left an ideological vacuum. Every form of collective idealism became suspect. After all, we had seen where it led: straight to the Gulag. A dogmatic form of economic individualism, or neo-liberalism, aggressively promoted in the Reagan-Thatcher era, filled the vacuum.

To hang on to their positions of power and privilege, mainstream parties began to shift their positions or forged new arrangements. In countries like Austria and the Netherlands, Social Democrats and Christian democrats formed coalition governments, even with liberal conservatives. US Democrats under Clinton and the Labour Party under Blair ditched leftwing policies to capture the middle class vote. One of the main EU enforcers of neo-liberal austerity policies onto Greece was the Dutch finance minister, Jeroen Dijsselbloem, a Social Democrat.

Conservative parties had their own ways of shifting. For a long time the mainstream Republican leaders in the US paid lip service to social conservatives in the American

hinterland, but quickly tacked to the center once in power, adding to the perception among many of their supporters that they were corrupted by "Washington". In Europe, all mainstream parties, including the Tories in Britain, used "Brussels" as an alibi for unpopular decisions. Everything, from human rights cases to economic austerity, could be blamed on "Brussels".

What all this -- the erosion of ideological principle, the wheeling and dealing in "Washington", the coalitions, the shifting of responsibility from national governments to "Brussels" -- did, was to strengthen the view that mainstream politicians were venal, dishonest, opportunistic, unaccountable, and ineffectual. More and more people felt alienated from and disgusted with the political class, those "elites" who represented nothing but themselves.

And so a larger number than usual among voters turned to the misfits and the clowns, the loudmouths, and the mavericks, with weird hairdos and crazy ideas, who "say what they really think", and "will take our country back". This can indeed be refreshing, or at least more entertaining than much of what goes on in the respectable political mainstream. But it is very dangerous too.

So far, the populists still play by democratic rules. There are no stormtroopers in the streets as yet, no *Führerprinzip*, no plans to build concentration camps. But the ideological vacuum is being filled with some very unpleasant forms of bigotry and chauvinism. Even more dangerous, perhaps, is the growing distrust of political parties and their representatives. This can slip easily into a distrust of democratic politics itself.

Compromise, still a necessary condition for any democratic order, has become such a dirty word, so much associated with unprincipled opportunism, that people prefer leaders who promise to block any concession. This is why the US Congress is now full of politicians who would rather see their government shut down, or vitally important diplomatic agreements collapse, than to give an inch to the opposing party. And those who still hope that a European Parliament might lend some democratic legitimacy to EU politics will see its effectiveness sharply reduced by radical and populist Euro MPs elected precisely for that purpose.

I believe that at least some of the 1945 consensus is still worth saving. Internationalism and working towards greater social and economic equality are more relevant than ever. But looking back nostalgically to the glory days of Clement Attlee cannot be the right answer. That would be to make the same mistake as the reactionary populists, who promise to return to some imaginary state of bliss in the past.

Contemporary problems, to do with climate, global finance, economic inequality, security, terrorism, and so on, cannot not be solved by banking only on the enlightened self interest of individual citizens. Some of these problems can only be addressed on an international, or at least European scale. Others should be left to national, or even regional governments. But mainstream democratic parties had better stake out coherent positions soon, for the rise of the clowns and the populists can be largely subscribed to their collective failure to do so.

Conference The End of Postwar

December 2 & 3, 2015
Palace of the Academies, Brussels

CONFERENCE THE END OF POSTWAR

The Thinker's Programme around Ian Buruma starts from the observation that an end has come to the political and social consensus that arose in Europe after the catastrophe of World War II. That consensus concerned the construction of welfare states, the belief in the strength of a united Europe and faith in a pax Americana.

The concluding two-day conference builds on two previous (closed) workshops debating on nationalism and populism, and how they help to undermine the post-war consensus. In his introduction, Ian Buruma re-examines the contours of this consensus and how it was built in Europe on the rubble of two world wars, with welfare, unification, and peace as its primary pillars. With the fall of the Wall and the demise of the Soviet Union after 1989, it looked for a while as if these pillars would be guaranteed for ever. When the communist threat disappeared, however, other forms of leftwing ideology, including social democracy, traditionally anti-communist, began to lose their appeal. In the ensuing vacuum, neoliberalism evolved into a *pensée unique* that, together with the revival of nationalism and populism, is eating away at the consensus and putting the role of the welfare state under increased pressure.

This diagnosis paints a pessimistic picture. What are the alternatives for the future?

PROGRAM

December 2, 2015

10.00 INTRODUCTION TO THE THEME: THE BREAK WITH THE POSTWAR CONSENSUS
Ian Buruma, Thinker-in-Residence

ALTERNATIVES TO NEOLIBERALISM

Tariq Ali, writer, journalist, filmmaker

Democracy: The Twilight years

Bas Heijne, writer, columnist NRC Handelsblad
Reimagined Communities

Lunch

13.30 THE RE-INVENTION OF THE WELFARE STATE

Erik Schokkaert, Professor of Economics - KU Leuven

Re-inventing the Welfare State

Frank Vandenbroucke, Minister of State, Professor of Social Economic Analysis – UvA
A European Social Union: from muddling through to a sense of common purpose

FIRST CLOSING LECTURE

Philippe Van Parijs, Professor of Economics and Social Ethics - UCL
Utopias for our Times

December 3, 2015

10.00 DURABILITY OF HUMANISM

Saskia Sassen, Professor of Sociology - Columbia University

Expulsions: When Complexity Produces Simple Brutalities

Peter Schneider, Writer-in-Residence - Georgetown University

The Refugee Crisis in Germany and the Rise of Populism

Lunch

13.30 EUROPE AS A DURABLE ANSWER TO HISTORY?

Paul Magnette, Ministre-Président de la Wallonie, Professor of Political Sciences - ULB
A National Rescue of the European Union

John Lloyd, journalist, columnist Financial Times

The slow, unsteady spread of democracy and civil society

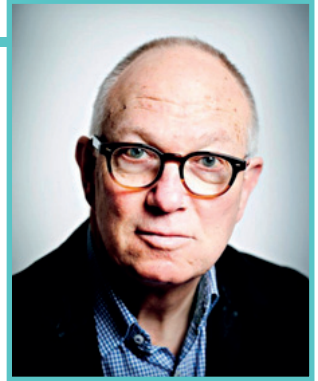
SECOND CLOSING LECTURE

Ian Buruma, Thinker-in-Residence

INTRODUCTION TO THE THEME: THE BREAK WITH THE POSTWAR CONSENSUS

Ian Buruma

Ian Buruma is professor of democracy and human rights at Bard College, New York. He is the author of the novel *The China Lover*; his latest books are *Taming the Gods: Religion and Democracy on Three Continents*, *Year Zero: A History of 1945* and *Theater of Cruelty: Art, Film, and the Shadows of War*.

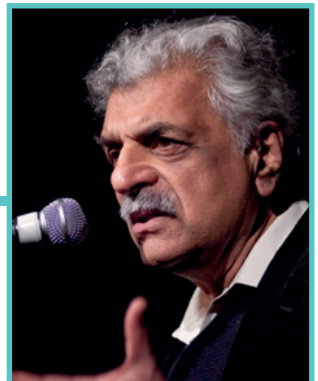
ALTERNATIVES TO NEOLIBERALISM

Tariq Ali

Democracy: The Twilight years

Over the last three decades we have witnessed a steady decline in democratic functioning and representation. The political parties in Europe and North America serve the same menu every 4/5 years. Alternatives are not permitted and the EU has become part of the problem. In response there is a turn to civic nationalism (Scotland, Catalunya), rapid growth of far-right (France, Holland, Austria), populism (Italy) and the re-emergence of left social-democracy (England). How will it ends?

Tariq Ali is a novelist, historian and essayist. He is a long-standing member of the Editorial Committee of the *New Left Review*, writes regularly for the *London Review of Books* and has written 40 books including seven novels.

Bas Heijne

Reimagined Communities

How to explain the current European crisis? Is it an economic crisis of a crisis of values? How did it come about that the European project, just when so many people were sure its future was assured, damned itself by a fatal blindness to the forces that undermined it? Bas Heijne argues that the crisis is deep and cannot be simply be addressed by democratic reforms - it is a crisis of post-war humanism. Through the backdoor of populist politics Counter-Enlightenment has returned and is here to stay. The language of Enlightenment, which so deeply influenced the European project, seems worn out and about to be replaced by the language of culturalism and neo-nationalism. How to answer it challenges? Are there ways to escape the empty neoliberal worldview without falling back on the too often powerless and nostalgic notions of the political Left?

© Bart Koetsier

Bas Heijne is a Dutch writer and translator. He is a columnist at NRC Handelsblad and published in *De Tijd*, *HP*, *De Groene Amsterdammer*, and *Vrij Nederland*. Heijne studied English language and literature at the University of Amsterdam. He translated works by E.M. Forster and Evelyn Waugh. Heijne won the Henriette Roland Holst Prize for the book *Hollandse toestanden* (2005) with a collection of his columns from NRC Handelsblad.

THE RE-INVENTION OF THE WELFARE STATE

Erik Schokkaert

Re-inventing the Welfare State

The apparent crisis of the “European” welfare state model reflects the weakening of its social foundations: the erosion of the insurance principle, the increasing social fragmentation, the shifts in prevailing opinions about distributive justice. On top of that come the broad challenges that are raised by climate change and by the growing migration pressure. Reviving the welfare state must therefore be based on (a) the redefinition of its social foundations in terms of insurance, reciprocity and distributive justice; (b) a stronger focus on the non-material dimensions of life. Civil society organizations should play a crucial role in this process.

Erik Schokkaert is full professor of public economics and welfare economics at the Department of Economics of the KU Leuven. He chairs the interdisciplinary think tank “Metaforum” of the KU Leuven. He has been research director of CORE and visiting professor at the London School of Economics, at the Universid ICESI in Cali, at the Université catholique de Louvain and at the University of Antwerp. His research focuses on (a) the modeling of different theories of distributive justice and of individual well-being; (b) the application of these theories for the analysis of specific policy problems in the fields of health, social security and taxation. He was a member of various commissions appointed by the Belgian (and Dutch) governments to give policy advice in the domains of health and social security.

Frank Vandenbroucke

A European Social Union: from muddling through to a sense of common purpose

In this lecture, I argue that we need a coherent conception of a 'European Social Union'. A Social Union would support national welfare states on a systemic level in some of their key functions and guide the substantive development of national welfare states – via general social standards and objectives,

leaving ways and means of social policy to Member States – on the basis of an operational definition of 'the European social model'.

A Social Union, so conceived, is not only desirable but necessary. To make that analysis is not to say that an operational concept of ESU is already on the table. We are in uncharted territory: important issues have to be clarified. First of all, we must be clear about the rationale and motivation for a ESU; that is the subject of the first part of the lecture. I discuss arguments applying specifically to the Eurozone (focusing on the need for a 'visible hand', pursuing a symmetric coordination of wage policies), and arguments applying to the EU as a whole (focusing on the 'balancing act' that is needed between international openness, and the pan-European solidarity that this implies, and domestic social cohesion). In the second part of the lecture, I briefly sketch the notion of solidarity underpinning a Social Union, and I argue that the idea of ESU marks a return to the inspiration of the founding fathers of the European project.

The third part of the lecture links the idea of a Social Union to current debates on social policy and the future of our welfare states, notably the idea of 'social investment'. 'Social investment' is a useful unifying policy concept for ESU; if we take it seriously, public investment in education should be higher on the European agenda.

Further reading

Frank Vandenbroucke, *The Case of a European Social Union. From Muddling Through to a Sense of Common Purpose*, in Marin, B. (Ed.) (2015), *The Future of Welfare in a Global Europe*, Ashgate: Aldershot UK, pp. 489-520.

Frank Vandenbroucke, *A European Social Union: Unduly Idealistic or Inevitable?*, *European Debates*, 7, European Investment Bank Institute, September 2015. (<http://institute.eib.org/wp-content/uploads/2015/09/A-European-Social-Union-Unduly-Idealistic-or-Inevitable.pdf>)

Frank Vandenbroucke and David Rinaldi, *Social inequalities in Europe –*

The challenge of convergence and cohesion. In: Vision Europe Summit Consortium (eds.): Redesigning European welfare states – Ways forward, Gütersloh (<http://www.vision-europe-summit.eu/>)

Frank Vandenbroucke studied economics in Leuven and Cambridge, UK, and received his D.Phil. in Oxford. He was Minister for Social Security, Health Insurance, Pensions and Employment in the Belgian Federal Government (1999-2004), and Minister for Education and Employment in the Flemish Regional Government (2004-2009). He was professor at the University of Leuven (KU Leuven) from 2011 until October 2015. He is now University Professor at the University of Amsterdam (UvA). He also teaches at the University of Antwerp (UA), where he holds the chair “Herman Deleeck”. His current research focuses on the impact of the EU on the development of social and employment policy in the EU Member States. He is the chair of the Academic Council on Pension Policy, set up by the Belgian Government. For publications, see www.econ.kuleuven.be/frankvandenbroucke

FIRST CLOSING LECTURE

Philippe Van Parijs

Utopias for our Times

Philippe Van Parijs is a professor at the University of Louvain (Hoover Chair of Economic and Social Ethics), a special guest professor at the University of Leuven and an associate member of Nuffield College, Oxford. He is one of the founders of the Basic Income Earth Network and chairs its International Board. He co-ordinates (with Paul De Grauwe) the Re-Bel initiative (“Rethinking Belgium’s institutions in the European context”) and (with Alex Housen and Anna Sole Mena) the Marnix Plan for a Multilingual Brussels. His books include *Qu’est-ce qu’une société juste ?* (Paris, 1991), *Marxism Recycled* (Cambridge, 1993), *Real Freedom for All. What (if anything) Can Justify Capitalism?* (Oxford, 1995), *Just Democracy. The Rawls-Machiavelli Programme* (Colchester, 2011) and *Linguistic Justice for Europe and for the World* (Oxford, 2011).

DURABILITY OF HUMANISM

Saskia Sassen

Expulsions: When Complexity Produces Simple Brutalities

Saskia Sassen (Columbia University www.saskiasassen.com) is the author of several books, among which *The Global City*. Her new book is *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy* (Harvard University Press 2014). Her books are translated in over 20 languages. She has received diverse awards, multiple doctor honoris causa, and been chosen as one of the Top 100 Global Thinkers in multiple lists. Most recently, she was awarded the 2013 Principe de Asturias Prize for the Social Sciences, elected to the Netherlands Royal Academy of the Sciences, and made a Chevalier de l'Ordre des Arts et Lettres by the French government.

Peter Schneider

The Refugee Crisis in Germany and the Rise of Populism

Germany was the one country in Europe where populism and right wing parties had little success so far. This might have been a result of Germany's racist past and her intense dealing with this past. But at a closer look it turns out that West-Germany and the former GDR had a very different approach in dealing with National-socialism. A second factor is the different experience with migrants. The former GDR was an almost foreigner-free territory. In the last 25 years the proportion of migrants has gone up from one to two percent. But Westgermany with its about 15 percent of citizens with a migration background has problems of its own: There never was a coherent integration policy which is only addressed now. All these differences play out in the handling of the current crisis and will have an impact on the multicultural society that is forming under our eyes.

Peter Schneider was born 1940 in Lübeck and lives in Berlin. He worked and stayed as a writer in residence in many US - Universities: Stanford, Princeton, Harvard and Georgetown among many others. Schneider writes novels, non-fiction and screenplays and many articles in papers and magazines such as New York Times, DER SPIEGEL, FAZ, DIE ZEIT, Repubblica, Corriere della Sera, Libération and Le Monde.

EUROPE AS A DURABLE ANSWER TO HISTORY?

Paul Magnette

A National Rescue of the European Union

In the perspective of “longue durée” history (Fernand Braudel) and historical sociology (Norbert Elias), the political integration of Europe is a stage in a long-term process, an answer to the continuous integration of the markets beyond the nation-state (Braudel) and to the Civilizing process (Elias). More contextually, it can also be seen as the “European rescue of the nation-state” (Alan Milward) and a defensive answer to the cold war (Eric Hobsbawm). Is this historical answer durable? The history of the post-2008 crisis gives a paradoxical answer to this existential question. On the one hand, in line with the old American phrase “Never waste a good crisis”, the EU has demonstrated its capacity to use adverse circumstances to further strengthen its normative and institutional foundations. On the other hand, it has experienced a crisis of legitimacy which seriously jeopardizes its survival. As Machiavelli argued in his Discourse on the First Decade of Titus-Livius, politicising the EU seems to be the only option to address this legitimacy issue. As such a politicization remains difficult at a remote and abstract EU level, it must take place in the framework of the member states. The time has come, in other words, for a “national rescue of the European Union”.

Paul Magnette est Ministre-Président de la Wallonie et Bourgmestre de Charleroi. Né en 1971, Paul Magnette vit à Charleroi. Il a étudié les sciences politiques et la construction européenne à l'ULB (1989-94), il s'est spécialisé en histoire des idées politiques à l'université de Cambridge (1994-95) grâce à une bourse de la fondation Wiener-Anspach. Parallèlement, tout au long de ses études, il milite au sein des Jeunes Socialis-

tes de Charleroi, soutenant la rénovation du Parti (auquel il adhère en 1993) et les convergences de gauche. En 2007, Paul Magnette fait le grand saut en politique et devient Ministre de la Santé, de l'Action sociale et de l'Egalité des chances au sein du Gouvernement wallon; Ministre fédéral du Climat et de l'Energie en charge de l'Environnement, du Développement durable et de la Protection des consommateurs sous Verhofstadt III ainsi que sous Leterme I et II et Van Rompuy I; Ministre des Entreprises publiques, de la Politique scientifique, de la Coopération au développement, chargé des Grandes villes (jusqu'à 2012).

John Lloyd

The continuing attraction of a democratic state

I will argue that the attraction of regular and free elections continues to be high; that it appeals most of all to those who live in states which are fully or largely authoritarian. Where, as in the old democracies, the system now seems to be under strain and question, new ideas for reform and for deepening both electoral democratic systems and civil society are constantly thrown up and in many cases at least partly adopted.

Democratic states do have issues which are serious - as the decline of political parties; the increasing hobbling of ruling parties by oppositions denying them the space to govern; the corruption of both parties and bureaucracies; and much else. But the examples of relatively successful states with vibrant civil societies are all on the democratic side: while the authoritarians' recourse to suppression and propaganda stores up every larger potential for revolt and breakdown.

John Lloyd is a Contributing Editor for the Financial Times and Senior Research Fellow at the Reuters Institute for the Study of Journalism at the University of Oxford. He is Chairman of the Advisory Board of the Moscow School of Political Studies, an associate fellow of Nuffield College, Oxford and a columnist for Reuters.com and La Repubblica of Rome.

His books include *Loss without Limit: the British Miners' Strike*; *Rebirth of a Nation: an Anatomy of Russia*; *What the media are doing to our politics*; *Reporting the European Union* (with Cristina Marconi); *Journalism and Public Relations in the Digital Age* (with Laura Toogood); *Eserciti di Carta* (with Ferdinando Giugliano).

Participants

Tariq	Ali	speaker
Samira	Ali Reza Beigi	KU Leuven
Paul	Baes	EU
Egon	Bauwelinck	UGent
Micheline	Blanchart	Glaverbel
Katja	Blanken	
Wim	Blockmans	KVAB
Steven	Blockmans	CEPS
Tommy	Blommaert	GTI-BEVEREN-WAAS
Hubert	Bocken	KVAB
Yelter	Bollen	Centrum voor EU Studies - Gent
Thomas	Bols	
Luc	Bonte	KVAB
Marc	Boone	KVAB
Carola	Bouton	Europese Commissie
Xander	Bouwman	Europees Parlement
Dieter	Braekeveld	PV
Gert	Buelens	UGent
Olivier	Bulto	K city
Ian	Buruma	Thinker in Residence
Frank	Caestecker	UGent
Tammy	Castelein	KU Leuven
Eric	Dam	Algemeen Rijksarchief
Arnold	de Boer	
Isolde	De Buck	Zebrastraat
Stijn	De Cauwer	KU Leuven
Monica	De Coninck	Federaal Parlement
Nathan	De Geyter	UGent
Anja	De Meerleer	
Machteld	De Schrijver	Coovi, opleiding gidsen
Lars	de Wildt	KU Leuven, IMS
Linde	Declercq	KU Leuven
Gita	Deneckere	KVAB
Albert	Derolez	KVAB
Luc	Devoldere	Ons Erfdeel vzw
Frederik	Dhondt	VUB, Onderzoeksgroep CORE
YU	DIAO	VUB
Arthur	Dierckx	
Nadja	Doerflinger	KU Leuven
Freddy	Dumortier	KVAB
Hugo	Durieux	
David Lloyd	Dusenbury	KU Leuven
Ben	Egan	KU Leuven

Hendrik	Ferdinande	UGent Fysica & HOPE
Jan	Flamend	KU Leuven
Silvia	Girardi	KU Leuven
Elvira	Grassi	
Paul	Grosjean	Retired FOPES - UCL
Sofie	Haesaerts	
Rachel	Hammonds	University of Antwerp
Bas	Heijne	speaker
Piet	Henderikx	KU Leuven / EADTU
Michiel	Hendrix	D66
Erik	Hertog	KU Leuven
Nele	Holemans	
Gisele	lecker de Almeida	UGent
Liliane	Jonckheere	
Aloys	Kabanda	Africa press
Etienne	Keller	Dep. Keller
Maarten	Kras	sp.a
Suzan	Langenberg	Campus Gelbergen
Giovanni	Lapenta	KU Leuven
Marc	Laplasse	FOD Buitenlandse Zaken
Joseanne	Leroy	
Ron	Lesthaeghe	KVAB
John	Lloyd	speaker
Jan	Loisen	VUB
Marie T.	Lubs	ARPNS
Marc	Maes	Scholengroep Brussel GO
Geerdts	Magiels	
Paul	Magnette	speaker
Cedric	Malfroid	
Lavinia	Marin	KU Leuven
Teli	Maurizio	University of Trento
Carla	Meertens	
Wilfried	Meganck	O.M.P.P.
Vjosa	Musliu	UGent
Guido	Naets	KU Leuven
giselle	nath	UGent
Echeverria Vicente	Nohemi Jocabeth	VUB
Marie-Thérèse	Nolf	
Lea	Nys	ex-UCL en UIA
Mario	Parrot	
Patrick	Pasture	KU Leuven
Caroline	Pauwels	KVAB
Dick	Pels	GroenLinks

Isabelle	Pernot Du Breui	Directions Internationales Associées
Alexia	Pierre	Université de Liège
Gilles	Pittoors	KU Leuven
Bob	Pleysier	Fedasil
Walter	Prevenier	UGent
Allan	Queiroz	UGent
Manu	Riche	LUCA
Jean-Michel	Richez	SUEZ Environment
Mertens	Rony	Internationale en Europese Press Federatie , Ingolstadt
Mukherjee	Samarjit	KU Leuven
Saskia	Sassen	speaker
Mark	Schaevers	Humo
Peter	Schneider	speaker
Erik	Schokkaert	speaker
Kees	Schuyt	Universiteit Leiden, emeritus
Katia	Segers	VUB / Vlaams Parlement / Senaat
Kevin	Smets	VUB / UA
Jan	Smets	NBB / Odisee
Tine	Soens	Vlaams Parlement, sp.a
Matthias	Somers	
Francis	Strauven	KVAB
Hilde	Symoens	KVAB
Stephane	Symons	KU Leuven
Jurgen	Tack	
Chatterjee	Tanima	KU Leuven
Jo	Tollebeek	KVAB
Bui Gia	Tuan	VUB
Pulignano	Valeria	KU Leuven
Tim	Van Belleghem	Kabinet Buitenlandse Handel
Rik	Van Cauwelaert	De Tijd
Erwin	Van de Putte	sp.a
Ronald	Van de Sompel	AICA Belgium
Alois	Van de Voorde	
Ilse	van den Bogaert	Art Restoration Conservation resource center
Herman	Van der Wee	KVAB
Jos	van Dooren	Storia auteurswerkgroep
Luk	Van Langenhove	United Nations University UNU-CRIS
Marc	Van Ierberghe	
Philippe	Van Meerbeeck	VRT
Willy	Van Overschee	KVAB
Philippe	Van Parijs	speaker
Carmen	Van Praet	UGent
Paul	Van Rompuy	KVAB

Lincy	Van Twembeke	GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
Betto	van Waarden	KU Leuven
Thierry	Vancrombrugge	FOD Justitie
Els	Vanden Meersch	UA, Mediakunde
Frank	Vandenbroucke	speaker
Alexander	Vander Stichele	FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
Willy	Vanolst	European parlement
Karel	Velle	KVAB
Bert	Verbrugghe	KU Leuven
Irina	Veretennicoff	KVAB
Lien	Verpoest	KU Leuven
Herwig	Verschueren	Universiteit Antwerpen
Kristiaan	Versluys	KVAB
Indra	Versmesse	KU Leuven
Tom	Viaene	
Wessel	Wijtvliet	KU Leuven
Danny	Wildemeersch	KU Leuven
Dominique	Willems	KVAB
Thomas	Wouters	KU Leuven

With the support of:

**Vlaamse
overheid**

Denkersprogramma The End of Postwar: Welke toekomst voor Europa?

Zetten nationalisme en populisme oude consensusmodel voorgoed opzij?

Interview met Denker Ian Buruma

Beweren dat de neuzen van de politieke leiders in de 28 lidstaten van de Europese Unie heden ten dage niet allemaal in dezelfde richting staan, is op z'n zachtst gezegd een understatement. De problemen waar de Europese constructie momenteel mee geconfronteerd wordt, zijn legio. Denk aan de vluchtelingencrisis, de noodzaak van een grenswacht aan de buitengrenzen van de EU, de eenzijdige beslissingen om sommige binnengrenzen af te sluiten, de spreiding van de vluchtelingen, de dreigende afbrokkeling van de Schengen zone, de strijd tegen het terrorisme. Los daarvan steken nationalistische reflexen her en der de kop op: de roep in Catalonië voor onafhankelijkheid, de politiek van de nieuwe Poolse regering die enkele beginselen van de democratie dreigt uit te hollen en het spookbeeld van een Brexit als het door premier Cameron aangekondigde referendum over het Britse lidmaatschap van de EU tegenvalt. Kortom, het fundament waarop de Europese Unie is gebouwd, met name het vrije verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal, dreigt weg te zakken. Net nu de boot Europa een woelige zee trotseert organiseerde de Klasse van de Menswetenschappen van de KVAB het denkersproject "The End of Postwar: welke toekomst voor Europa?". Actueler kan je niet zijn. Als Denker werd prof. Ian Buruma aangehouden. Hij is de zoon van een Britse moeder en een Nederlandse vader, werd geboren in Den Haag, studeerde in Leiden en bekleedt momenteel de leerstoel Paul W. William Professor of Human Rights and Journalism aan Bard College New York. De consensus dat catastrofes als W.O. I en II zich nooit meer mogen herhalen, ligt aan de oprichting van het Europese project ten grondslag. Nationalisme en populisme duiken in toenemende mate op, het Europese idee is verbleekt. Hoe komt dat? Wat zijn de oorzaken? Op deze vragen probeerde het denkersproject een antwoord te vinden. Hoe is de denkoefening verlopen? Tot welke inzichten is men gekomen? Een gesprek met buitenlands expert Ian Buruma.

1. Wie heeft u benaderd met de vraag om deel te nemen aan het denkersproject van de KVAB en hoe is het thema 'The End of Postwar: welke toekomst voor Europa?' tot stand gekomen?

Ian Buruma: "Marc Boone, professor geschiedenis aan de UGent heeft me benaderd mede namens zijn Gentse collega Gita Deneckere en Jo Tollebeek van de KU Leuven. Over de inhoud raakten wij het snel eens. Waar beter nadenken over de toekomst van Europa dan op de plek waar het hele Europese gebeuren zich afspeelt? Bovendien lijkt de Europese gedachte net op een scharnierpunt te zijn aangeland. Het tijdstip – ik toefde in oktober-december 2015 te Brussel – was perfect gekozen. Professor Boone suggereerde dat het onderwerp naadloos aansloot bij mijn boek 'Year Zero. A History of 1945' dat eindigt met het idee van consensus over sociale gelijkheid en sociale

democratie. Nou, het moment leek geknipt om het slot van het boek te actualiseren, eens terug te gaan kijken en te zien wat er van de consensus idee was overgebleven".

2. Hoe kijkt u terug op uw verblijf in Brussel? Is de samenwerking met de KVAB vlot verlopen?

Ian Buruma: "Ik kijk met veel plezier terug op mijn verblijf in Brussel en de KVAB. Het was erg stimulerend, ik heb er veel aan gehad. Zowel tijdens de workshops in oktober over het herrezen nationalisme en over het populisme die de naoorlogse consensus hebben ondergraven als op het afsluitende symposium in december had ik het genoegen confraters te leren kennen die me nieuwe inzichten hebben bijgebracht. En ook organisatorisch is alles piekfijn verlopen".

“De welvaartsstaat was in het Westen bedoeld als een soort collectief tegenideaal voor het communisme in de Sovjet-Unie.”

3. Is er een verklaring gevonden voor het opstekende nationalisme en populisme?

Ian Buruma: "Met het einde van de Koude Oorlog en de implosie van de Sovjet-Unie is in West-Europa de verzorgingsstaat op de helling komen te staan. Ronald Reagan en Margaret Thatcher gingen een neo-liberale koers varen en maakten komaf met de idee dat de Staat het hele instrumentarium van sociale voorzieningen moest bereedden. De welvaartsstaat was in het Westen bedoeld als een soort collectief tegenideaal voor het communisme in de Sovjet-Unie. Dit Westers tegengewicht heeft de sociaaldemocratie zoals ze beoefend werd binnen Europa sterk gestut. De val van het communisme heeft een gat geslagen in dit sociale paternalisme. Reagan en Thatcher vonden de welvaartsstaat te duur en de rol van de vakbond daarin te vergaand. Plaatsvervangend ontstond een pleidooi voor meer individualisme, waarbij de burger ertoe werd aangezet om meer voor zichzelf te zorgen. Met geld verdienen, is er niks mis, luidde de nieuwe mantra. Op zich was die nieuwe assertiviteitsvisie niet verkeerd, maar misschien waren de doorgevoerde hervormingen te radicaal. Als gevolg van de nieuwe visie groeide de kloof tussen arm en rijk, was er een toename van de economische ongelijkheid en van de armoede, brokkelde de solidariteit af, schoot het individualisme op. Er ontstond een maatschappelijk vacuüm waar dan het nieuwe populisme en het opflakkerende nationalisme zijn ingesprongen. De

nieuwe ontwikkelingen grijpen terug op nostalgische reflexen die teruggaan op een gevoel van geborgenheid zoals dit werd gekoesterd in de natiestaat van weleer”.

4. Kan men gewagen van een verontrustende ontwikkeling en wat is er tegen de opstoot van nationalisme/populisme te doen?

Ian Buruma: “Voor elke democratie is een cocktail van chauvinisme, radicalisering en onderdrukking van minderheden echt wel gevaarlijk. Het probleem moet zowel op nationaal als Europees niveau worden aangepakt. Het komt eerst de nationale democratieën toe om elk in hun eigen lidstaat een antwoord te vinden op de opflakking van nationalisme en populisme en niet andersom. Laat men het Europese niveau hier eerst zijn gang gaan, wordt de indruk gewekt dat de natiestaten er voor spek en bonen bijlopen en zich moeten plooiën naar de wensen van de Europese machinerie. Zoiets trapt op zere tenen. Eens de populistisch/nationalistische hemel uitgeklaard – hopelijk gaat het die weg op – kunnen de Europese instellingen een helpende hand reiken om de toestand te consolideren”.

5. Eigenlijk heeft de doorsnee burger nooit echt warm gelopen voor het Europese project. Vaak worden de Europese instellingen en hun bureaucratie afgeschilderd als een ver weg mastodont die aan de lopende band regeltjes spuwt. Kan dat te maken hebben met het quasi afwezige communicatiebeleid van Europa?

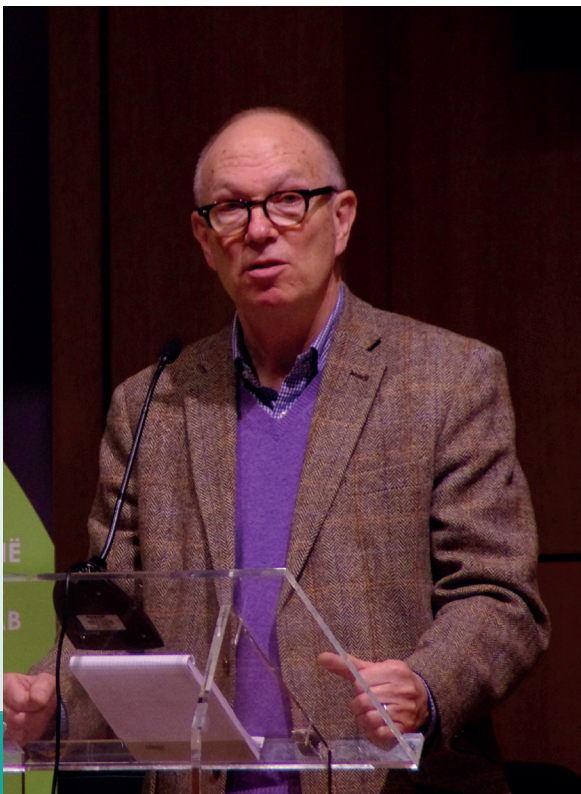
Ian Buruma: “Met een falend communicatiebeleid heeft dat niks te maken. De Europese constructie blijft in de eerste plaats een abstract begrip dat in se ook zo

door de grondleggers Jean Monnet en Robert Schuman werd bedoeld. De concrete contouren van het bouwwerk worden maar steen per steen zichtbaar. De voltooiing van het gebouw vergt veel tijd. Ik verwijs heel eenvoudig naar Frankrijk, waar het centralistische Parijs er geen benul van had wat zich in de ‘Régions’ afspeelde. Pas midden de 19de eeuw begon Parijs interesse te krijgen voor de regio's en werd de constructie Frankrijk pas goed zichtbaar. De ‘Founding Fathers’ Monnet en Schuman wilden zich bewust niet inlaten met het ‘kiezersvolk’, het contact met de burgers was niet hun eerste bekommernis. Ze hadden een project voor ogen dat de vijandschap tussen Duitsland en Frankrijk moest ontmynen om een herhaling van de wereldbranden te voorkomen. Daarbij dachten ze aan de creatie van instellingen bevolkt met deskundigen die zich niet om de gunst van de kiezer hoefden te bekommeren. Het project had een uitgesproken economische inslag en begon met de oprichting van de EGKS (1951), gevolgd door de EEG (1958) en de EU (1991). Het Europese initiatief werd gebouwd op een basis van idealisme en werd wellicht daardoor vrij enthousiast onthaald”.

6. Eigenlijk was het een elitair project. Moet dat onder de druk van de omstandigheden niet veranderen?

Ian Buruma: “Ik was onder de indruk van de analyse door confrater Luuk van Middelaar tijdens de workshop over het herrezen nationalisme. Hij benadrukte dat in de beginfase (1953 tot pakweg 1980) de depolitisering van Europa een bewuste strategie was. De politieke angel werd eruit gehaald, met name door Duitsland en Frankrijk, teneinde in harmonie te kunnen werken aan één grote (economische) samenhang. Maar met het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en het einde van de Koude Oorlog had de depolitisering haar grens bereikt. De wereld begon zich zo te ontwikkelen dat het project Europa een steeds grotere politieke inhoud kreeg. Het lijkt niet aangewezen om alleen in termen van economie te blijven denken. Hoe de politieke invulling eruit moet zien, daar is nog geen concreet antwoord op gekomen. Er zijn enkele voorzichtige stappen gezet met de aanstelling van een Voorzitter van de Europese Raad (president van Europa) en een Hoge Vertegenwoordiger van het Buitenlands Beleid (buitenlandminister)”.

7. Met zijn diverse geledingen, Parlement, Europese Raad of Top, Raad van Ministers, Europese Commissie en hun trage besluitvorming blijft de EU voor de doorsnee burger inderdaad een ondoorzichtig, veeleer abstracte constructie. Komt daarbij, als het erg nipt, dat alleen de regeringsleiders van de Top het voor het zeggen lijken te hebben en de andere geledingen buiten spel worden gezet. En soms is de eendracht ver zoek. Getuige de aanpak van het vluchtelingenprobleem. Komt daarbij dat de Einzelgänger Politik van

Denkersprogramma The End of Postwar: Welke toekomst voor Europa?

Angela Merkel, de leidster van de sterkste natie, en haar oproep 'Wir schaffen das' niet door alle lidstaten in dank is afgenomen.

Ian Buruma: "Tja, de antwoorden op de voorbije en de huidige crisis waren niet altijd gelukkig. Al heb ik persoonlijk veel sympathie voor kanselier Merkel die Europa moreel de weg heeft gegeven. Concreet wat betreft de vluchtelingencrisis kampt de EU met een structureel probleem. Het ligt niet voor de hand alle binnengrenzen open te houden als de buitengrenzen zo poreus zijn. Bovendien kreeg de EU af te rekenen met een aantal praktische pijnpunten waarop niet kon worden geanticipeerd. Vaak wordt gesteld dat de vluchtelingenstroom vanuit Syrië een getal is wat nooit eerder is gezien. Dat is echter moeilijk in te schatten en als bewering ook niet helemaal correct. Tijdens de Koude Oorlog zijn er hier heel wat politieke vluchtelingen opgevangen uit Hongarije en Vietnam. Maar dat verliep toen veel georganiseerder (en vaker onopgemerkt) omdat de regeringen van de betrokken landen eraan meewerkten. Nu woedt er in Syrië een burgeroorlog en met de regering Assad valt er niet te praten".

8. De hele ontwikkeling boezemt de Europese burger geen vertrouwen in. Er is nochtans veel werk op de plank. De strijd tegen armoede, economische ongelijkheid bijvoorbeeld. Misschien is het liedje van de sociaaldemocratie toch nog niet helemaal uitgezongen?

Ian Buruma: "Ik denk dat de machtsverhoudingen tussen links en rechts in golven op en neer gaan. In een andere, aangepaste vorm kan het linkse of progressieve gedachtegoed - het maakt niet uit hoe men het noemt - een tegengewicht vormen voor alles wat van rechts komt".

9. Met name prof. Bea Cantillon, KVAB-lid en directeur van het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck van de Universiteit Antwerpen, heeft al herhaaldelijk gewezen op de noodzaak van een sociaal Europa. Misschien kan zo'n beleid de burger nauwer betrekken bij het project Europa?

Ian Buruma: "Welke politiek kan de Europese Instellingen dichter bij de bevolking brengen? De burger kan zeggen: Europa moet dit, Europa moet dat. Moet de voorkeur gaan naar een stevig buitenlands beleid, een gemeenschappelijke defensiepolitiek, een fiscaal beleid dat de respectieve wetgevingen van de diverse lidstaten op elkaar afstemt, een sociaal beleid? De kernvraag blijft echter: 'Wat is Europa?' Hoe kan men het politiek mondig maken? Moet het een Statenbond zijn waar een aantal bevoegdheden zoals defensie, buitenlands beleid, binnenlandse aangelegenheden, gemeenschappelijk zijn? Of dient de voorkeur te gaan naar een democratische federale staat met een verkozen federale regering? Welk beleid er moet zijn, is een vraag. Hoe men dit beleid kan legitimeren voor de Europese burger, een andere".

Een democratie is alleen werkbaar als de burgers het eens zijn over het systeem waarin ze leven. Maar om tot zo'n consensus te komen, is iets gemeenschappelijks nodig, een geschiedenis, een emotionele band. En dat, schrijft Ian Buruma, is het probleem met Europa.

Hebben de eurosceptici dan toch gelijk gekregen? Valt de EU, hevig aangetast door crises en populisme, langzaam maar zeker uit elkaar? De Britten (of beter gezegd de Engelsen) hebben zich al min of meer teruggetrokken, Noord-Europeanen zijn geneigd Grieken te beschouwen als vadsige zuiderlingen, en sommige Grieken zien Merkel als een nieuwe Führer. Duitsland opende zijn grenzen voor vluchtelingen uit het Midden-Oosten, Hongarije juist niet. En in steeds meer EU-landen oogsten volksmenners succes door mensen bang te maken voor moslims, maar ook voor 'Brussel' zelf.

Sommige eurosceptici waarschuwen allang dat een Europees keurslijf extreem nationalisme alleen maar in de hand zou werken. Jarenlang is ons voorgehouden dat we nu allemaal Europeanen zijn, en dat nationale soevereiniteit telkens meer moet wijken voor het Europese belang. En nu zien we de reactie, onder de leuze: 'We willen ons land terug.'

Dit is natuurlijk niet alleen een Europees probleem. Ook de aanhangers van de Amerikaanse Tea Party roepen dat ze hun land terug willen - van een, in hun ogen, 'socialistische', zwarte en volgens meer dan 30 procent van de Republikeinen islamitische president.

Het is overigens nooit de bedoeling geweest van de architecten van de Europese Gemeenschap om nationale staten op te heffen. Samen zouden we sterker worden, dat was meer het idee. Maar het is waar dat in de jaren 40 en 50 nationalisme in een heel kwaad daglicht kwam te staan. Twee wereldoorlogen werden eraan toegeschreven. Het is ook waar dat democratie in historisch perspectief nauw samenhangt met de ontwikkeling van de nationale staat. Een liberaal imperium is goed mogelijk. Maar democratie is tot nog toe alleen in nationale staten tot stand gekomen, wat niet wil zeggen dat democratie altijd liberaal moet zijn. Het Oostenrijks-Hongaarse rijk van keizer Frans Jozef was in veel opzichten vrijzinniger dan de nationale staten die eruit voortkwamen.

Lijm

Een democratie kan alleen werken als er een consensus onder de burgers bestaat over het systeem en zijn instellingen. Loyaliteit aan het systeem moet zwaarder wegen dan trouw aan de een of andere politieke partij. We moeten ons erbij neerleggen als de tegenpartij de verkiezingen wint. Solidariteit met medeburgers, ook al zijn we het politiek met elkaar oneens, is de lijm die nodig is om de democratie te laten functioneren.

Waar bestaat die nationale lijm nu precies uit? Of we willen of niet, we leven in multi-etnische en multiculturele samenlevingen. We kunnen (en moeten) ons daarom niet beroepen op de illusie van een homogene cultuur, laat staan een puur ras. De Duitse filosoof Jürgen Habermas heeft daarom het idee ontwikkeld van loyaliteit aan de grondwet (Verfassungspatriotismus). Hij paste dit toe op West-Duitsland, later ook op de EU.

Dit is een begrijpelijke gedachtegang voor een Duitser die opgroeide onder Hitler, maar helemaal bevredigend is het niet. Het is niet voldoende. Iets van een gedeelde geschiedenis, gemeenschappelijke tradities, kortom, een emotionele zowel als rationele band moet er zijn om een demos te vormen.

Die demos is er in de EU vooralsnog niet. Er was onvoldoende solidariteit onder Europeanen om rijke noorderlingen te laten beseffen dat hun geld moest worden ingezet om Griekenland of andere landen in grote moeilijkheden weer op de been te helpen. We voelen niet dat we dat aan elkaar verschuldigd zijn, niet op de manier waarop mensen in Massachusetts het vanzelfsprekend vinden dat hun geld naar het armere zuiden van de VS gaat. Dergelijke problemen doen zich natuurlijk ook binnen nationale staten voor, zoals Italië of België, maar die staten zijn dan ook betrekkelijk nieuw en uitzonderlijk problematisch.

Men spreekt op EU-conferenties graag en veelvuldig over 'Europese waarden', als een soort Brusselse mantra. Maar die zijn te vaag om de burgers van de EU werkelijk te binden. Want waar hebben we het over? 'Vrijheid en tolerantie.' Dat zijn geen specifiek Europese waarden. 'De verlichting.' Dat was een veelzijdige filosofische stroming, en ook haar intellectuele tegenstanders stoelen op een lange Europese traditie. Als we al een gemeenschappelijke cultuur hebben in Europa, dan is die meer Amerikaans (Hollywoodfilms, de Engelse lingua franca, popmuziek) dan Frans, Duits, Spaans of Italiaans.

Het is waar dat er een Europese elite bestaat, onder internationale profvoetballers, intellectuelen, architecten, zakenlieden, academici, modeontwerpers en eurotechnocraten, die zich gemakkelijk over de grenzen bewegen, vaak dezelfde (Engelstalige) tijdschriften lezen en kunnen meepraten over dezelfde onderwerpen. De bouw van een Europese Unie was dan ook altijd een eliteproject. Dat hoeft op zich geen bezwaar te zijn, maar het verklaart wel waarom in moeilijke tijden, zoals nu, diezelfde elite gemakkelijk overal de schuld van krijgt. Het is waarom een volksmanier als Geert Wilders, en anderen van zijn slag, even heftig tekeergaan tegen het vermeende islamitische gevaar als tegen 'Brussel'. Het zijn tenslotte dezelfde elites die ons al die gastarbeiders en asielzoekers ('gelukzoekers') op de hals hebben gehaald, en ons 'Europa' hebben opgedrongen.

Dit mag in veel opzichten een vals of toch sterk overtrokken beeld zijn van de werkelijkheid, het heeft een emotionele overtuigingskracht. Er is weinig meer over van de Europese droom van Jean Monnet en Robert Schuman.

Toch al dezelfde problemen

Toch is niet alles verloren. Het is zelfs mogelijk dat dezelfde crisissen die Europa nu bedreigen, de graduele eenwording van Europa bevorderen. Een eerste vereiste voor een democratische orde is niet dat alle burgers dezelfde belangen delen. Politieke partijen zijn er juist om belangenconflicten op te lossen zonder dat we elkaar de hals afsnijden. Maar we moeten wel over dezelfde problemen praten. Het is nu voor het eerst dat mensen in Duitsland, België of Denemarken redetwisten over een Griekse minister van Financiën, of over de politiek aan de grenzen van Hongarije en Oostenrijk. Europeanen hebben nu vaker een gemeenschappelijk onderwerp, en dat is geen slecht begin.

Ian Buruma resideert dit najaar in Brussel als 'denker' van de Koninklijke Vlaamse Academie van België (KAVB). Zijn bijdrage kadert in het KVAB-Denkersprogramma 'The End of Postwar: welke toekomst voor Europa?' Meer info via www.standaard.be/denkersprogramma.

Ian Buruma

Copyright © 2015 Corelio. Alle rechten voorbehouden

De populistische rebellie tegen klassieke politieke partijen, zowel rechtse als linkse, is een gevaar voor de democratie zelf, zegt Ian Buruma. Zeker de Europese Unie kan gemakkelijk weerwerk bieden.

Elites hebben het nu haast overal hard te verduren. In tijden van crisis doen volksmenners het goed. In Nederland en Frankrijk hebben volgens opiniepeilingen typisch populistische partijen - Marine Le Pens Front National en de PVV van Geert Wilders - de wind in de rug.

Niet alleen in Europa rukt het populisme op. Elk land zet een eigen toon. In India hebben de hindoenationalisten de macht overgenomen van de veel elitairdere Congrespartij. In Engeland profileert Nigel Farage zich als een volkse, bier drinkende tegenstander van de pro-Europese elites. In de VS is Donald Trump nog steeds koploper onder de Republikeinse presidentskandidaten.

Het is niet altijd gemakkelijk om volksmenners te verdelen in typisch links of rechts. Het nationaalsocialisme was tenslotte ook een vorm van socialisme. In de VS hebben populistische partijen van links en rechts een gemeenschappelijke vijand in 'Washington'.

Die geografische aanduiding staat voor het establishment, gecorrumpeerd door te veel macht, ongevoelig voor wat er leeft onder het volk buiten de hoofdstad. In de film *Mr Smith goes to Washington* (1939) trekt de held, een kersverse senator uit de Midwest, in zijn eentje ten strijde tegen deze corrupte bende van het politieke grootkapitaal. Is Mr Smith (James Stewart) nu links of rechts?

Een zoek van nationale belangen

Het moderne Europese equivalent van Washington is Brussel. Daar zijn de eurocraten aan de macht, zo wordt verondersteld, die onder elkaar in het geheim, over het hoofd van de gewone man, bekokstoven wat er in Europa gebeurt. Daarom valt het onze volksmenners van nu gemakkelijk om de ene dag te waarschuwen voor het islamitische gevaar en de andere voor de verschrikkingen uit Brussel. Of het nu gaat om te veel buitenlanders in ons midden, of de erosie van nationale soevereiniteit, het is allemaal de schuld van de elites, de zielloze Europese technocraten, de linkse intellectuelen.

Dezelfde soort geluiden hoort men in de VS, met name in de Tea Party. Maar daar is de toon iets anders. Als men het heeft over 'state rights' tegenover federale rechten, dan gaat dit in feite terug naar de Amerikaanse burgeroorlog toen zuidelijke staten vochten voor hun recht om slaven te houden. En als men de politieke elites verwijt dat er te veel geld wordt uitgegeven aan welvaartsvoorzieningen of gezondheidszorg, dan wordt vaak bedoeld dat arme zwarten moeten ophouden te teren op het belastinggeld van blanken.

Brussel, daarentegen, krijgt het van links en rechts te verduren. Links vindt de EU een bastion van het neoliberale kapitalisme, terwijl rechts het heeft gemunt op de geldverkwistende eurocratie.

De notie dat we door die Brusselse eurocratie zouden worden bestuurd is in veel opzichten een misvatting. Nationale regeringen, die de Europese Raad gebruiken als een soort zoek om over hun nationale belangen te onderhandelen, hebben nog steeds meer macht. Vooral de Europese Commissie heeft het imago van een ondoorzichtig en ondemocratisch bolwerk. De architectonische bombast van het Europese kwartier draagt hier ongetwijfeld toe bij. En dat de besluitvorming vaak gespeend is van transparantie valt ook moeilijk te ontkennen.

Genoeg gemarchandeerd

Het probleem zit dieper. Populisme is vooral gericht op nationale elites, en niet in de eerste plaats op Brussel. Het is niet verwonderlijk dat populistische partijen het grootste succes hebben in landen waar dezelfde politieke partijen te lang aan de macht zijn geweest. India is een goed voorbeeld. Daar heeft de Congrespartij sinds de onafhankelijkheid in 1947 haast onophoudelijk geregeerd.

Het probleem in veel Europese landen is niet zozeer het machtsmonopolie van één partij als wel dat politici uit verschillende partijen haast niet meer van elkaar zijn te onderscheiden. In Oostenrijk hebben sociaal- en christendemocraten al jarenlang de baantjes onder elkaar verdeeld. In Nederland zitten sociaaldemocraten met liberalen in dezelfde regering. De Labourpartij van Tony Blair was een soort Torypartij voor jongere mensen.

Zelfs in Washington, waar de Republikeinen geregeld van stoel wisselen met de Democraten, wordt de indruk gewekt dat rechts weliswaar lippen dienst bewijst aan de conservatieve kiezers in de provincie, maar dat zij eenmaal aan de macht gekomen hun beloftes nooit waarmaken. Hetzelfde geldt, wat links betreft, voor gematigde Democraten.

Washington betekent, net als Brussel, compromis, onderhandelen, lobby's. En daarom roepen steeds meer mensen nu om een buitenstaander, iemand die 'zegt wat zij denken', die de gevoelens van de gewone man niet alleen begrijpt, maar kan vertolken. Weg met compromissen en koehandel. Wat men wil, is iemand die domweg weigert te marchanderen.

Hoe de populistische partijen zoals Le Pen of zelfs Trump zich zouden gedragen als zij werkelijk aan de macht zouden komen, weten we niet. Gelukkig is het nog niet zo ver. Bovendien doen zij nog mee aan het democratische proces. Er lopen voornamelijk nog geen bruinhemden op straat. Maar de groeiende afkeer van de traditionele partijen, de rebellie tegen vermeende elites, en de afwijzing van compromis worden gevaarlijk als die uitmonden in een afkeer van de democratie zelf.

Vooral Brussel kan hier iets aan doen door veel doorzichtiger te opereren. Nationale politici in de mainstreampartijen moeten beter bepalen, en argumenteren, waar zij voor staan. Het is niet genoeg om aan de macht te komen. De kunst is duidelijk te maken waarom.

Ian Buruma

Copyright © 2015 Corelio. Alle rechten voorbehouden

De voortstuwende kracht van de sociaaldemocratie zat hem in de 'nie wieder'-gedachte na twee wereldoorlogen. Maar de tijd, de kostprijs van de welvaartsstaat en het opkomende individualisme erodeerden het utopisme. En dus moet links zichzelf dringend heruitvinden, schrijft Ian Buruma.

De zomer van 1945 was, op zijn zachtst gesteld, een tijd vol drama. Om maar één ding te noemen: de oorlog met nazi-Duitsland was nog maar net achter de rug of de grootste oorlogsheld van Europa, Winston Churchill, werd door zijn landgenoten weggestemd ten gunste van de socialist Clement Attlee.

Dit onthutsende resultaat kwam er niet omdat Churchill werd afgekeurd. De meeste Britten vereerden hem nog steeds. Maar Churchill was ook een symbool van een tijd die voorbij was, een tijd van vanzelfsprekende privileges voor de hogere standen en een onderdanige arbeidersklasse. De meerderheid van de Britse kiezers was niet van zin om na een oorlog vol inspanning en offers terug te keren naar die samenleving van weleer.

Zo'n omwenteling vond niet alleen in Groot-Brittannië plaats. In de Europese landen was het verzet onder Duitse bezetting sterk gekleurd door linkse idealen, het werd dikwijls door communisten geleid. En nadat de Japanners de Europese koloniale machten vernederd hadden in Zuidoost-Azië, waren ook de Aziaten niet van plan de voormalige verhoudingen nog langer te accepteren.

Ook in de Verenigde Staten waaide een vernieuwende wind: vrouwen hadden zich ingezet voor de oorlogsindustrie en zwarte Amerikanen hadden zware offers gebracht als soldaten. Nu was het hun beurt om eisen te stellen.

Alles wordt beter

Kortom, de catastrofe van de Tweede Wereldoorlog resulteerde in een drift naar vernieuwing, naar meer gelijkheid, behoorlijk onderwijs voor iedereen, gedegen goedkope behuizing en vrijheid van koloniale dwingelandij. 'Nooit meer oorlog' was het devies. De stichting van de Verenigde Naties zou leiden tot een soort wereldregering en Europa zou zich verenigen. Van nu af aan werd alles beter.

Dat was de hoop, en die is althans in delen van de wereld niet geheel ijdel gebleken. Zeker, de antikoloniale strijd zou nog enige tijd voortduren, was vaak bloedig, en onafhankelijkheid bracht weer nieuwe problemen met zich mee. Er kwam in de jaren 50 in Europa, Japan, en de VS - gestuwd door de Koude Oorlog - bovendien een conservatieve reactie tegen de linkse idealen van vlak na de oorlog.

Maar toch, de sociaaldemocratie heeft in Europa lang standgehouden. De VN bestaan nog, het ideaal van een verenigd Europa is nog niet dood en de wereld is ondanks alles democratischer dan ooit tevoren.

Toch verkeert alles wat links is nu in crisis. Behalve in Griekenland verliezen sociaaldemocratische partijen in Europa steeds meer stemmen. Rechts populisme is sterker dan ooit. Met name in Nederland en Frankrijk staan volgens de laatste opiniepeilingen populistische partijen aan de top. In België zit een Vlaams-nationalistische partij in de regering. Hindoenationalisten hebben in India de macht overgenomen van de seculiere, min of meer linkse Congrespartij. De conservatieve premier van Japan probeert het donkere oorlogsverleden van zijn land te bagatelliseren. En de Republikeinse partij in de VS wordt overheerst door verwaasde extremisten.

Dat alles zou nog niet zo erg zijn als er een krachtige oppositie kwam van links. Maar die is er nauwelijks. Waarom? Hoe kunnen we het echec van links in vele delen van de wereld verklaren?

Het verloop van tijd speelt natuurlijk een rol. Collectief idealisme raakt uitgeblust. Weinig mensen kunnen zich de Tweede Wereldoorlog nog herinneren. De behoefte om het collectief beter te doen, is weg.

Al in de jaren 70 begon men zich ook te realiseren dat de welvaartsstaat te duur was geworden, en gevestigde belangen van vakbonden en andere instituties maakten in beginsel progressieve instellingen juist behoudend. Bovendien kregen linkse partijen te kampen met het eigen succes. Het industriële proletariaat bestond nauwelijks nog en linkse denkers lieten de klassenstrijd langzaam varen en concentreerden zich op de derde wereld, seksuele gelijkheid, feminisme, antiracisme, multiculturalisme en andere zaken die een betrekkelijk hoogopgeleide elite meer aanspraken dan de massa van het volk.

De val van de Sovjet-Unie was in haast elk opzicht een zegen, niet het minst omdat nu ook Oost-Europeanen democratisch konden worden bestuurd. Maar hoewel sociaaldemocraten vaak fel anticommunistische waren, betekende het einde van het Sovjetmodel geen onverdeelde winst voor gematigd links. Integendeel: na 1989 groeide het wantrouwen tegen elke vorm van utopisme, of zelfs collectief idealisme. Het tijdperk van ongebreidelde individuele vrijheid brak aan. In de woorden van Margaret Thatcher: there is no such thing as society.

Natuurlijk konden Thatcher en Reagan niet alle sociale verworvenheden afbreken. Dat was waarschijnlijk ook niet hun bedoeling. Maar het neoliberalisme schiep een intellectueel vacuüm dat vooral in tijden van crisis gemakkelijk kon worden gevuld door ongewenste vormen van massamobilisering.

Nu, die tijden braken allengs aan: revolutionair geweld in naam van de islam, een geduchte beurskrach in 2008, grote spanningen in de eurozone, burgeroorlog in het Midden-Oosten, vluchtelingen aan de poreuze grenzen van Europa. En volksmenners geven de

schuld aan de 'elites', in eigen land en in Brussel, die voor al die ellende verantwoordelijk zouden zijn, elites die, om een geliefde leuze te citeren, behoren tot 'de linkse kerk'.

Hollande vs. Le Pen, Cameron vs. Farage

Dat is zorgelijk. Niet zozeer omdat er een fascistische dictatuur staat te komen, maar omdat extreem-rechts nog zo weinig tegengewicht krijgt. Steeds meer worden politici in de grote gematigde partijen gedwongen om de populistische naar de mond te praten, uit angst meer kiezers te verliezen. François Hollande moet bewijzen dat hij net zo hard tegen minderheden kan optreden als Marine Le Pen, David Cameron moet afgeven tegen 'Europa' en vluchtelingen waren uit Groot-Brittannië om te tonen dat hij niet onderdoet voor Nigel Farage. En Republikeinen in de VS beloven dat als zij aan de macht komen er een einde zal komen aan Obama's gezondheidszorg en er weer flink oorlog zal worden gevoerd.

Ook dit tij zal wel weer keren, maar daarvoor moet links zichzelf opnieuw uitvinden. Dat daaraan behoefte bestaat, werd bewezen door het gigantische succes van Thomas Piketty's *Kapitaal* in de 21ste eeuw. Er zijn genoeg aanknopingspunten: integratie en gelijke kansen voor minderheden, meer economische gelijkheid, bescherming van het milieu. Maar het zou meer dan tragisch zijn als we moesten wachten op een nieuwe oorlogscatastrofe om een nieuwe golf van idealisme te ontketenen. Ik ben bang dat er dan nog weinig zal overblijven om weer overeind te kruipen.

Ian Buruma

Copyright © 2015 Corelio. Alle rechten voorbehouden